

Machtstrijd op Zee

Klaas de Bruyn

Machtstrijd op Zee

Uitgave: Historicum

ISBN 9789402136814

INFO:

www.kapersopdehollandsekust.nl

Afbeelding omslag:

Slag bij Terheyde 1666

Jan Abrahamsz Beertraten

© Klaas de Bruyn.

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Voorwoord van de schrijver

Mijn fictieve hoofdpersoon is Tomas Hidde, een jonge zeeman, die gevolgd wordt op zijn reizen met de Bruynvisch, een klein handelsschip dat is omgebouwd tot oorlogsschip. De bemanning heeft tot taak vracht- en vissersschepen te beschermen tegen kapers en Engelse parlementaire en royalistische marineschepen. De schepen van de twee tegen elkaar strijdende partijen in de Engelse burgeroorlog in de periode 1642-1652. De Hollandse republiek werd op allerlei manieren bij dit conflict betrokken. Uiteindelijk mondde dit in 1652 uit in de eerste handelsoorlog tussen de Hollandse republiek en de parlementaire overwinnaars van die burgeroorlog. Ik heb met deze roman gepoogd een levendig beeld te geven van personen en omstandigheden die binnen de politieke en economische spanningen in die jaren een belangrijke rol hebben gespeeld. Spanningen die er toe hebben geleid dat grote namen als Michiel de Ruyter, Maarten Harpertszoon Tromp en Piet Hein verbonden zijn geraakt met Hellevoetsluis, een haven die tegen het midden van de zeventiende eeuw nog niet veel voorstelde. Een periode die in de vaderlandse geschiedenis ook wel de 'Gouden Eeuw' wordt genoemd. Het conflict met de Engelsen betekende het begin van het einde van Nederland als wereldmacht. Aan die heftige concurrentiestrijd heeft dit boek haar titel te danken.

Hellevoetsluis, juli 2015

Klaas de Bnyn

Inhoudsopgave

	<i>pagina</i>
<i>Proloog</i>	7
<i>Hoofdstuk 1 Voorspel</i>	21
<i>Hoofdstuk 2 Offensief en defensief</i>	45
<i>Hoofdstuk 3 Engelse Zaken</i>	59
<i>Hoofdstuk 4 Naar Zeeland</i>	95
<i>Hoofdstuk 5 Opperstuurman op de Bruynvisch</i>	131
<i>Hoofdstuk 6 Exercities en de eerste aanhouding op zee</i>	153
<i>Hoofdstuk 7 Expeditie Scilly eilanden</i>	203
<i>Hoofdstuk 8 Thuisreis</i>	271
<i>Hoofdstuk 9 Oorlogsdreiging</i>	281
<i>Hoofdstuk 10 De lont ontbrandt</i>	315
<i>Hoofdstuk 11 Oorlog en huwelijksplannen</i>	329
<i>Slot</i>	339
 <i>Overzicht gebruikte boeken</i>	 343
 <i>Verklarende woordenlijst</i>	 346

Proloog

Ambon, Fort Victoria, 3 maart 1623

Een rimpeling glijdt over het door het felle zonlicht schitterende blauwe water van de baai Palau Ambon. Bruisende witte brandingsgolven spatten op het koraalstrand uiteen. In de baai liggen enkele grote dwarsgetuigde zeilschepen voor anker. Het zijn Hollandse VOC schepen. De letters VOC staan voor de naam Verenigde Oost Indische Compagnie. Tussen de schepen door varen enkele prauwen. Sommigen zijn zwaar beladen met kisten en vaten en worden door bijna naakte donker gekleurde mannen vooruit gepeddeld. Om hun middel dragen zij een lendendoek en als bescherming tegen de fel brandende zon hebben zij een doek om hun hoofd gewikkeld. Prauwen liggen langs zij een aantal zeilschepen waar vanaf de campagne het rood, wit, blauw, de grote natievlag van de Hollanders, nauwelijks beweegt op de kalme zeebries. Aan takels wordt vanuit de prauwen lading aan boord gehesen.

De baai ligt tussen twee schiereilanden in. Beide eilanden zijn dichtbegroeid. Het grootste eiland is bergachtig. Zij zijn met elkaar verbonden door een smalle strook land. Op het kleinste eiland Leitimor is vlak aan het strand een uit baksteen opgetrokken muur en een grote aanlegsteiger zichtbaar. Achter de muren zijn huizen te zien. Hollandse huizen gebouwd van stenen die uit Holland zijn aangevoerd. Stenen die op de heenreis als ballast hebben gediend. De schuine daken hebben rode dakpannen. De muur wordt op de hoeken geflankeerd door enkele bastions. In het midden van de breedste muur is een grote toegangspoort zichtbaar. Er klinkt luid hoefgetrappel en een groep ruiters, gekleed in kleurige uniformen, komt door de poort naar buiten gereden en stelt zich in het midden van het grote plein voor de poort op. De ruiters worden direct gevolgd door een contingent soldaten die onder aanvoering van een officier strak in het gelid, met tromgeroffel, door de poort marcheren en zich tegenover een grote rumoerige groep mensen posteren. Hun pieken glanzen in het zonlicht. De muur, waarvoor zij zijn opgesteld, maakt deel uit van het fort Victoria, de residentie van de Hollandse luitenant gouverneur Herman Speult.

In de baai liggen ook enkele zeilschepen waarvan de Engelse natievlag wappert. Een doorn in het oog van de gouverneur generaal in Batavia. Hij voert al jaren strijd tegen de invloed van de Engelse handelaars in de Indische wateren. Deze handelaars, in dienst van de Engelse East India Company, kortweg EIC genoemd, zijn er in de afgelopen jaren in geslaagd vaste voet op Indiase bodem te zetten. Acties die tot gevolg hebben gehad dat de Engelsen hun factorijen sterk hebben kunnen uitbreiden. De Engelse compagnie wordt als een ernstige bedreiging gezien voor de monopoliepositie van de VOC. Een aantal aandeelhouders en bestuurders van de VOC zijn ervan overtuigd dat de EIC dit tot op heden niet is gelukt omdat hun land de handen vol heeft aan de oorlogen in Europa en de binnenlandse politieke spanningen. Niet dat er door de EIC geen pogingen zijn ondernomen

om het VOC monopolie te doorbreken. Maar al te vaak zijn er schermutselingen met de Engelsen geweest. Ondermeer door de lokale bevolking te ondersteunen bij hun strijd tegen de Hollandse bezetters. Dat was ondermeer gebeurd door het leveren van wapens en militaire hulp. Daarnaast was getracht het Hollandse handelsmonopolie op peper, kruidnagels en nootmuskaat te ondermijnen door tegen woekerprijzen oogsten op te kopen. Daarbij werd geweld niet geschuwd. De Engelsen hadden moeten ervaren dat de Hollanders geduchte tegenstanders zijn. Toen geweld en intimidatie niet tot de gewenste resultaten hadden geleid, waren er politieke middelen in de strijd gegooid. Tot ergernis van de gouverneur generaal had de Engelse regering gebruik gemaakt van de instabiele politieke situatie in Europa en de sterk verdeelde 'Staten Generaal' van de Hollandse jonge republiek. De Engelse regering had voorstellen gedaan om tot een vreedzame samenwerking te komen. Immers, zo hadden zij de Staten voorgehouden, de kosten en inspanningen van de handelsstrijd tussen hun beide naties werkten bepaald niet in het voordeel van beide landen. Beter zou het zijn, zo hadden de Engelsen met succes betoogd, de krachten te bundelen. Eén protestants machtsblok tegen de veelal katholieke staten in Europa. De Staten hadden dit goede argumenten gevonden. Beide landen lijken, wat betreft de politieke doelstellingen en geloofszaken, immers veel op elkaar. Dus waarom niet ook op het gebied van de handel met elkaar samenwerken?

In 1619 was door de bestuurders in Holland met de Engelse koning een handelsovereenkomst gesloten. Tussen de EIC en de VOC werd in een traktaat vastgelegd dat de handel in de Indische en Indiase wateren voor beide compagnieën vrij dient te zijn. Overeengekomen werd dat men gezamenlijk de handel met de vele koninkrijkes en sultanaten in de Oost zou gaan bevorderen. Bovendien werd overeengekomen dat de compagnieën gezamenlijk zouden trachten invloed te krijgen op de Chinese handelsmarkt. Toen een afschrift van het traktaat in maart 1620 aan de toenmalige gouverneur generaal Jan Pieterszoon Coen kon worden overhandigd, was deze in grote woede ontstoken. Begrijpelijk, gezien de enorme inspanningen die het hem en zijn bestuurders had gekost om de Engelsen buiten de Indische Archipel te houden. Hij en zijn bestuurders vonden het nogal naïef van de Staten van Holland om te denken dat deze samenwerking echt vruchtbaar zou kunnen zijn.

Zoals verwacht, betekende het traktaat niet het einde van de incidenten. De gouverneur generaal en de andere bestuurders hadden dit ook niet verwacht. Reden dat lokale voorzorgsmaatregelen, na het bekend worden van de inhoud van het traktaat, werden verscherpt. Zo had de toenmalige gouverneur generaal de 'Raad van Indië', die het bevoegde gezag van de Hollandse republiek vertegenwoordigde, voorgesteld alle gebieden die inmiddels door de VOC waren bezet, tot Hollands rechtsgebied te verklaren. Met die maatregel zouden alle kooplieden die zich in de Indische Archipel wilden vestigen zich moeten houden aan de Hollandse wetten en de jurisdictie van de gouverneur generaal. Een maatregel die nieuwe spanningen had opgeroepen. Veel Engelse kooplieden hadden moeite om zich te houden

aan de erkenning van de Hollandse rechtspleging waarbij in vele gevallen de objectiviteit van de 'Raden van Justitie' in het geding was. Lokale bestuurders bleven door de onophoudelijke geruchtenstroom bang voor een Engelse invasie. Nu leek het er op dat deze geruchten waarheid zouden kunnen worden. Het gerucht van een op handen zijnde invasie had hier in Ambon een climax bereikt omdat in de afgelopen maand februari een Japanse huursoldaat wegens verraad was opgepakt. Een dienstdoende luitenant van de wacht had een man in de ijzers laten slaan omdat hij aan een van de wachters op de muren had gevraagd hoe vaak en op welke uren zij werden afgelost.

Dit incident was de luitenant gouverneur ter ore gekomen. Hij had al vaker in rapporten gelezen dat dergelijke vragen door de Japanse huursoldaten waren gesteld. Bovendien was het hem bekend dat deze soldaten steeds vriendschappelijker omgingen met de Engelse inwoners van het eiland. Die berichten hadden hem verontrust en dat was de reden waarom hij de man had laten ondervragen door de fiscaal van de Raad van Justitie. De soldaat had eerst ontkend dat hij op de muren was geweest maar toen hij werd geconfronteerd met de verklaring van de wachter had hij zichzelf tegengesproken door te verklaren dat hij een praatje had willen maken. De luitenant gouverneur, die al de nodige vooroordelen over de Engelsen had, besloot toen tortuur op de man te laten toepassen. Nadat de duimschroeven waren aangedraaid had de man bekend door de Engelsen op verspieding te zijn uitgestuurd. Op zijn aanwijzing werden andere Japanse huursoldaten opgepakt, die na tortuur bekenden door de Engelsen te zijn omgekocht. Daarop had de luitenant gouverneur alle Engelse inwoners van Ambon laten oppakken en door de fiscaal laten verhoren.

Het oppakken van de Engelsen had voor veel onrust onder de lokale bevolking gezorgd en de vrees voor een invasie verhoogd. De wachten op de muren waren verdubbeld en door de straten van Ambon en langs de stranden van de eilanden was intensief door soldaten gepatrouilleerd. In de nu achterliggende weken waren de Engelsen verhoord. Het gerucht ging dat dit verhoor in een aantal gevallen bepaald niet zachtzinnig was uitgevoerd. Een aantal Engelsen was verhoord door middel van 'waterboarding.' Een verhoortechniek, waarbij de persoon die wordt verhoord, een natte doek over het gezicht krijgt waarover telkens water wordt uitgegoten. De ondervraagde persoon krijgt daardoor het gevoel te verdrinken. De Japanse soldaten waren nog ernstiger gemarteld en waren op 'het wiel' gebonden. Zeer pijnlijk door de verschillende belastingen die door het ronddraaien van het wiel op de gebroken botten wordt uitgeoefend. Niet alle Engelsen waren gemarteld. Sommigen van hen, met name de vrouwen en de kinderen, waren al snel vrijgelaten maar wel onder huisarrest geplaatst. De in de baai liggende Engelse schepen waren aan de ketting gelegd en ieder schip, ongeacht de nationaliteit, was intensief doorzocht op wapens en munitie. Elk schip dat nu in de baai arriveerde en voor anker kwam te liggen, werd doorzocht.

Inmiddels schijnt het dat een aantal Engelsen heeft bekend dat zij plannen hadden om met intriges en geweld de macht van de Hollanders te willen overnemen. On-

der de Engelsen, die bekend hebben, bevindt zich ook het hoofd van de Engelse factorij, de heer Gabriël Towerson. Bij veel mensen in Ambon heeft deze 'mogelijke bekentenis' vragen opgeroepen. De heer Towerson staat bij velen bekend als een zeer vriendelijk en innemend man die vooral bezig is geweest met zaken die betrekking hebben op de handel in India. Handel die hem, zoals algemeen bekend is, geen windeieren had opgeleverd, gelet op de vele bedienden die hij er op na houdt en de rijke huishouding die hij voert. Bovendien heeft hij bij tal van aangelegenheden aangegeven plannen te hebben om snel terug te keren naar India om zich bij zijn Armeense vrouw, dochter Anne en zoon Robert, te voegen. En was hij niet ook vele malen de gast geweest van de luitenant gouverneur? Daarom was tot voor kort niet iedereen van de kwade bedoelingen van Towerson en de andere Engelsen overtuigd.

Toen bekend werd dat bekentenissen waren afgelegd, moest men wel aannemen dat er een kern van waarheid in de beschuldigingen ligt. Gisteren werd bekend dat de Raad deze ochtend een beslissing zou nemen over het lot van de Engelsen. Reden waarom er deze ochtend veel mensen op de been zijn en het rumoerig is in de havenplaats. Inmiddels hebben zich op het binnenplein van het fort een groot aantal mensen verzameld die een belangrijke positie op de Molukken hebben. Veelal kooplieden en scheepsofficieren. Nieuwsgierig naar het besluit van de luitenant gouverneur, die gerechtigd is om gerechtelijke uitspraken te doen in naam van de gouverneur generaal en de Hollandse Staten Generaal.

Op hetzelfde moment loopt Herman Speult, de luitenant gouverneur, in zijn werkkamer gespannen heen en weer. Hij heeft zijn besluit genomen. De pensionaris van de Raad, de rechtsgeleerde Martinus Bolwater, kijkt met een zorgelijke blik naar de luitenant gouverneur. Bezorgd omdat de luitenant gouverneur van plan is maatregelen te nemen, waarin hij zich niet kan vinden. "Mijnheer van Speult", zegt hij, als de luitenant gouverneur hem opnieuw ijsberend is gepasseerd, "U beseft toch terdege dat de executie van de heer Towerson en de andere door u gearresteerde Engelsen tot ernstige politieke conflicten kan leiden?" De luitenant gouverneur staakt het heen en weer lopen en kijkt de pensionaris indringend aan. "Ik vrees dat ik geen andere keus heb mijnheer Bolwater", reageert hij met een diepe zucht." De Engelsen hebben een bekentenis afgelegd, waarmee toch duidelijk is geworden dat zij niet te vertrouwen zijn. Nota bene het hoofd van de Engelse handelspost, dus niet de minst geringste hier, heeft bekend mij te willen laten vermoorden en Ambon Engels grondgebied te willen maken. Dat is hoogverraad en daar staat de doodstraf op. Hoe heb ik mij in die man kunnen vergissen? Een man met wie ik dacht een uitstekende relatie te hebben. Waarvan ik dacht dat hij respectabel en betrouwbaar is. Een vertrouwen wat hij zo ernstig heeft beschaamd. Nee, mijnheer Bolwater, hard en doortastend optreden is hier op zijn plaats. Ik heb geen keus."

De pensionaris knikt begrijpend. "Mijnheer van Speult", zegt hij enkele ogenblikken later nadenkend, "ik begrijp uiteraard dat u en de leden van de Raad tot deze

beslissing, strikt op juridische gronden, moet komen. Er is zonder twijfel sprake van hoogverraad. Daar kan geen misverstand over zijn. Maar het gaat hier om de executie van twaalf vooraanstaande kooplieden van de EIC. Uitvoering van dit vonnis zal, naar ik verwacht, ernstige consequenties kunnen hebben. Lijkt het u niet beter de uitvoering van dit vonnis te laten bekrachtigen door de gouverneur generaal in Batavia?”

De luitenant gouverneur, die enkele documenten van zijn schrijftafel pakt, kijkt de pensionaris met een grimmig gezicht aan. “Mijnheer Bolwater, dat zou ik inderdaad graag doen als ik de beschikking zou hebben over een Hollands schip dat in de richting van Batavia gaat. Op dit moment kan ik voor die taak geen schip vrijmaken. Een dergelijk transport is bovendien niet vrij van risico's. Stel dat er Engelse oorlogsschepen in de buurt zijn. Nee, uitstel geeft alleen meer problemen. Het is een probleem dat ik zelf moet oplossen. Dit kan ik niet overlaten aan de heer Carpentier, onze nieuwe gouverneur generaal. Een man wiens kwaliteiten ik niet in twijfel trek maar die, zoals u ook weet, nog onvoldoende op de hoogte is van de werkelijke situatie op Ambon.” De pensionaris knikt, met een zorgelijk gezicht, instemmend met zijn hoofd. Bruusk wendt de luitenant gouverneur zijn hoofd in de richting van de deur. “Laten we een eind maken aan dit theater, mijnheer Bolwater”, zegt hij terwijl hij de deur van zijn kamer opentrekt en de gang in stapt.

Op de gang, net buiten het zicht van de toeschouwers op het binnenplein, staan de andere leden van het Raadscollege te wachten. In de hoge, wit gepleisterde gang klinkt het rumoer van de grote binnenplaats door. De gang die aan één zijde open is en waar witte pilaren het dak boven de gang ondersteunen, klinkt het geroezemoes van de groep mensen die zich op de binnenplaats hebben verzameld. De leden van de ‘Raad van Justitie,’ bestaande uit enkele kooplieden in dienst van de VOC, de advocaat fiscaal en enkele klerken, zijn druk met elkaar in gesprek als zij de luitenant gouverneur en de pensionaris zien aankomen. De gesprekken verstommen. De deurwaarder, die de leden van de Raad aanstalten ziet maken om het plein te betreden, luidt een bel waarop het rumoer op het plein verstomt. De Raad, waarvan alle leden zwarte kleding dragen, stapt de marmeren stoep af die de gang van het binnenplein scheidt. Zij nemen plaats achter de grote tafel waarachter enkele donkere slaven staan die met zachtjes zwaaiende grote waaiers verkoeling proberen te brengen. De luitenant gouverneur knikt naar de deurwaarder waarna deze met luide stem het bevel geeft de gevangenen binnen te brengen. Links van de tafel, in de gang die haaks staat op de gang waaruit de leden van de Raad zijn gekomen, gaat een deur open.

Tussen twee rijen soldaten komt een groep mannen naar buiten strompelen. Een tweetal mannen wordt op een draagbaar binnen gedragen. Zij, die kunnen lopen, dragen ketens aan hun voeten en hebben handboeien om. Door de kettingen aan hun voeten kunnen zij alleen schuifelend vooruit komen. Hun voeten slepen over de grond en de kettingen maken een rammelend geluid. De meesten van hen dragen smerige gescheurde broeken en met modder besmeurde grijze linnen hemden. Enkelen van hen hebben hun handen in bebloede doeken. Een

drietel mannen dragen kniebroeken met daaronder kapotte besmeurde kousen. Hun donkere fluwelen wambuizen hebben betere tijden gekend. Zij worden naar een gereedstaande bank geleid waarop zij moeten gaan zitten. De soldaten stellen zich achter hen op. Het wordt stil en de luitenant gouverneur kijkt de gevangenen aan. Na enkele ogenblikken van stilte pakt hij zijn documenten op en begint met het voorlezen van de aanklacht. Als hij tot slot de tekst van het vonnis voorleest, is alleen het ruisen van de branding en het geritsel van de bladeren in de bomen te horen. Ook de slaven, die de waaiers heen en weer bewegen, vergeten daarmee door te gaan.

In naam van de Staten-Generaal wordt de groep mannen van twaalf Engelsen, tien Japanners en één Portugees ter dood veroordeeld. Ook het hoofd van de Engelse handelsdelegatie behoort tot de ter dood veroordeelden. Kreten van ontsteltenis zijn te horen tijdens het uitspreken van het vonnis. Een aantal veroordeelden, die tot het voorlezen van het vonnis stil op de bank hebben gezeten, vallen op hun knieën en slaan jammerend hun handen voor hun ogen. Het veroordeelde hoofd van de Engelse factorij kijkt ontredderd om zich heen. Hij lijkt verbijsterd te zijn. De luitenant gouverneur besluit het uitspreken van het vonnis ten slotte met de mededeling dat het vonnis direct in het openbaar met het zwaard op de buitenplaats van het fort zal worden voltrokken. De hoofden van de veroordeelden zullen op een staak worden gestoken en boven de poort een week ten toon worden gesteld. Voorts deelt de luitenant gouverneur mee dat alle Engelsen met hun goederen Ambon dienen te verlaten met de schepen die in de baai voor anker liggen. Als hij uitgesproken is, staan hij en de overige leden van de Raad van Justitie op en verlaten het binnenplein.

Direct na het uitspreken van het vonnis kijken de toehoorders elkaar aan. Verhitte gesprekken barsten los. Sommigen kijken met blikken vol medelijden en medeleven in de richting van de gevangenen. Deze worden door de soldaten overeind geholpen. Een andere groep soldaten komt het binnenplein op en maakt een pad vrij zodat de gevangenen naar de buitenplaats kunnen worden geleid. Inmiddels hebben de mensen die buiten de poort van het fort staan te wachten het vonnis gehoord. Kreten van instemming maar ook protesten zijn hoorbaar.

Twee wagens, getrokken door paarden, komen door de poort gereden. Op de wagens staan lijkkasten en enkele mannen. Als de wagens op het midden van het plein tot stilstand zijn gekomen, beginnen zij de kisten van de wagens af te tillen en naast elkaar neer te zetten. Vanuit het fort klinkt tromgeroffel. Op het buitenplein wordt ruimte vrij gemaakt en er wordt door de soldaten een ruime vierkante plek afgezet waarlangs soldaten zich opstellen. Een cordon van soldaten staat geposteed tussen de open plek en de grote poort van het fort.

De grote groep mensen op de buitenplaats van het fort kijkt reikhalzend naar de toegangspoort. Even later komen de gevangenen naar buiten gestrompeld. Zij worden voorafgegaan door een dominee en een priester. Daarvoor loopt een tamboer die een grote trommel op zijn buik draagt welke kruislings met leren riemen op zijn rug is vastgemaakt. Bij elke stap die hij ze, slaat hij op de trommel. Het

geluid van de trommel is indringend en klinkt dreigend. De dominee draagt een donkere mantel en een donkere muts. Hij heeft een grote bijbel in de hand. De priester draagt een monnikspij en zijn blote voeten zijn in open sandalen gestoken. Hij draagt een kruis met een Christusbeeld.

Vooraan in de groep gevangenen loopt het hoofd van de Engelse factorij. Hij heeft zijn rug gerecht en met een trotse blik kijkt hij naar de mensen die achter de rij soldaten naar hem kijken. Hij heeft rode bloeddoorlopen ogen. De enkelboeien hebben zijn kousen opengereten en zijn enkels zijn bloederig geschaafd. Uit de groep soldaten maakt zich een man los, gekleed in een wit hemd met daarover heen een leren vest dat met dunne touwtjes over zijn buik en borst is vastgeknoopt. Ook de broek die hij draagt is van bruin leer gemaakt. Zijn hoofd is bedekt met een leren kap. Alleen zijn ogen zijn zichtbaar. In zijn handen heeft hij een lang Japans zwaard. Enkele andere mannen dragen een houten blok en zetten dit midden op de open plek neer. De man in het leer stelt zich naast het houten blok op en laat het zwaard met de punt op de grond voor zijn voeten rusten. Zijn handen heeft hij rond het gevest gevouwen.

De gevangenen worden enkele meters van het houten blok op hun knieën in een rij gezet. Als dat gebeurd is beginnen de priester en de dominee langs de gevangenen te lopen. Afzonderlijk van elkaar stoppen de geestelijken bij alle veroordeelden en praten met hen. Gebeden worden gepreveld. Inmiddels zijn ook de luitenant gouverneur en de leden van de 'Raad van Justitie' door de poort naar buiten gekomen. Als het gezelschap zich heeft opgesteld, geeft de luitenant gouverneur aan de beul een knikje ten teken dat met de executie begonnen kan worden. De beul knikt naar een groepje soldaten die de eerste gevangene naar het houten blok leidt. De man snikt en schreeuwt dat hij onschuldig is. De gevangene wordt door een officier een doek voor de ogen gebonden en zijn armen worden achter zijn rug met een touw vastgemaakt. De dominee sluit zijn ogen en bidt met luide stem voor vergiffenis voor de man. Dan moet de veroordeelde man voor het blok knielen en zijn hoofd in de aangebrachte holte leggen. Als de man in de juiste houding gekniel ligt, valt er een stilte op het buitenplein voor het fort. De beul zegt iets tegen de gevangene waarop deze iets terugzegt wat niet door de omstanders kan worden verstaan. Dan houdt hij even het blad van het zwaard bij de nek van de man om de juiste slaghoek vast te stellen en zwaait hij het zwaard omhoog om met een krachtige slag het hoofd van de man van zijn romp te slaan.

De slag is zuiver geweest en het hoofd van de gevangene ligt naast het houten blok. Enkele soldaten komen naar voren en slepen het lijk weg. Het hoofd wordt in een gereedstaande mand gelegd en het lichaam in een gereedstaande lijkkist. Snel worden daarna op dezelfde wijze de andere gevangenen geëxecuteerd. De beul wordt na enkele executies afgelost door een andere beul. Niet alle executies verlopen even goed. Bij enkele gevangenen zijn meerdere slagen nodig waardoor het een bloederige aangelegenheid wordt. Dit tot afgrijzen van de vele kijkers.

Na anderhalf uur zijn alle executies uitgevoerd. De hoofden van de geëxecuteerden worden op staken geplaatst en door soldaten boven de poort op de muren bevestigd.

Suratte, India, 28 april 1623

Het kasteel van Suratte tekent zich scherp af tegen de opkomende zon. Ondanks het vroege tijdstip is het zinderend warm. Langs de brede oevers van de rivier gorgelt het opkomende water zachtjes in tal van kleine stroompjes door de kuilen in het modderige slik. Wolken insecten golven, hoog en laag springend, vlak boven het watervlak. Het water is modderig. Op diverse plekken zijn vissers in witte lange hemden en witte feta's rond hun hoofd vanuit hun prauwen netten aan het uitzetten welke aan drijvende manden worden bevestigd.

Een groot zeilschip, gesleept door vier sloepen, komt langzaam door de bocht van de rivier gevaren. In iedere sloep zitten aan elke zijde zeven roeiers. Op commando van een man, die achterin de sloep staat, steken zij hun roerriemen gelijkmatig in het water waarna zij deze krachtig naar zich toehalen. De sleepkabels hangen in een bocht tussen de sloepen en het voorschip. Elke keer als de bemanning van een sloep aan de riemen trekt, komt de sleepkabel even iets uit het water om daar dan bijna meteen weer in terug te zakken. Het is windstil en alle zeilen van het schip zijn opgedoekt. Op het voordek zijn mannen in de weer met kabels die nodig zijn om te kunnen ankeren. Op de andere dekken van het schip, een grote driemaster, zijn tal van mensen te zien.

Een wachter op de muren van het kasteel ziet niet alleen bemanningsleden. Tot zijn verbazing ziet hij ook vrouwen over het kuildek lopen. Sommigen met kinderen aan de hand. Met één hand boven zijn ogen probeert hij de vlag te herkennen die slap boven de campagne van het schip hangt. Als hij de vlag herkend heeft, loopt hij snel de stenen trap af om de aankomst van het schip bij de gouverneur te melden.

De aankomst van het schip is niet alleen door de wachter op het kasteel opgemerkt. Ook in de iets verder gelegen handelspost van de Engelsen is het schip gezien. De handelspost bestaat uit verschillende gebouwen en magazijnen. Rond het complex is een hoge muur opgetrokken. In een van de gebouwen zit David Towerson, het hoofd van de handelspost. Hij is een jaar geleden door de EIC als directeur aangesteld. Daarin heeft zijn vader, een van de grootste aandeelhouders van de EIC, een belangrijke rol gespeeld. Zijn belangrijkste taak is om het bestuur van de handelspost goed te organiseren. Geen gemakkelijke opgave. Niet alleen het optimaliseren van de handel moet worden aangepakt. Ook het onderhouden van de betrekkingen met de omliggende koninkrijken en de concurrenten vraagt de nodige aandacht. Het opbouwen van een goed netwerk, waarin alle commerciële, maritieme en administratieve lijnen bij elkaar komen, is een zaak die zorgvuldigheid en voortvarendheid vereist. Tegenover hem zit de werfbaas, John Bower. John had een gesprek bij hem aangevraagd om te praten over het uitrusten van de retourschepen. De man, gekleed in een donkere kiel en katoenen broek, wrijft met zijn handen over zijn knieën. Hij is zenuwachtig. Bang over hoe de directeur zal reageren op de mogelijke kans op vertraging.

De directeur, een man die niet bekend staat om zijn geduld, kijkt de werfbaas geïrriteerd aan. Geërgerd over het zoveelste probleem waarmee hij wordt gecon-

fronteerd. “Mylord”, zegt de werfbaas handenwringend, “het is maar een kleine werf, zoals u weet. Ik heb mijn handen vol aan de schepen die straks in oktober deel uitmaken van de retourvloot. Er is veel kapot op de schepen. Reparatie is noodzakelijk en kost veel tijd. Als ik mij moet houden aan uw schema dan moet ik er mensen bij hebben. Mensen die wij niet hebben.” “Verdraaid John”, roept de directeur uit, “er loopt hier toch genoeg werkvolk rond zou ik zeggen. Ronsel die lui, dat moet toch geen probleem zijn?” “Mylord, dat is het probleem niet. Werkvolk is er genoeg maar ik heb niet genoeg timmerlieden en breuwers die hun vak verstaan. De Chinezen zijn goed, maar de inlanders hier voldoen echt niet. Ze veinzen vriendelijkheid en gehoorzaamheid en doen net of zij het werk wat zij moeten doen goed en snel kunnen uitvoeren. De praktijk is dat zij onbetrouwbaar zijn en slecht werk leveren. Bovendien liggen zij om het minste en geringste met elkaar overhoop.” “Pak die amokmakers dan aan John. Geef ze op hun donder, gebruik de zweep als dat nodig is.” “Straffen met de zweep helpt niet, mylord. Het is simpelweg de aard van het volk. Mishandelde werkers kunnen hun werk ook niet doen. Het enige wat helpt is hen wegsturen zonder loon. Maar ook al zou ik die problemen niet hebben, dan zit ik nog met het probleem van onvoldoende vakmensen.” “Hmmm”, gromt de directeur begrijpend, “je hebt ook dwangarbeiders en slaven werken. Hoe gaat het daarmee?” “De slaven doen hun werk, mylord, maar dat had ik ook niet anders verwacht. Zij weten wat hen kan gebeuren als zij hun werk niet goed doen. De dwangarbeiders vallen in de praktijk ook wel mee. Of laat ik zeggen, het valt niet echt tegen. Die zitten ook niet te wachten op geseling of erger. Maar dat maakt hen nog geen timmerlieden, of smid of zeilmaker”, zegt hij, terwijl hij een lap uit zijn broek trekt en daarmee zijn bezwete gezicht droogt wrijft.

“Hoe is de samenwerking met de Hollanders?” vraagt de directeur na enkele ogenblikken van stilte. “Daarover heb ik geen klagen mylord. Ik moet zeggen dat zij over het algemeen behulpzaam zijn hoewel ik ook hen hoor klagen over de slechte prestaties van hun arbeiders. Hun windzaagmolen levert goede planken ondanks de kwaliteit van het hout dat ik hen vraag voor mij te zagen. De zeilen die besteld zijn zullen zij naar verwachting op tijd kunnen leveren.” “Dat klinkt in ieder geval goed John, maar je personele problemen, hoe kunnen we die oplossen?” “Als u het goed vindt”, zegt de werfbaas, terwijl hij zich opnieuw zenuwachtig in zijn handen wrijft, wil ik toch weer een beroep doen op de Hollanders.”

“Verdomd John, moet dat echt, we vragen hen al zoveel.” “Mylord, ik zie geen andere oplossing, de schepen moeten gerepareerd en goed getuigd zijn om in oktober te kunnen vertrekken. Uitstel kan niet vanwege de moessonperiode en de magazijnen die vol producten liggen die niet al te lang opgeslagen kunnen blijven.” De directeur knikt begrijpend. “Die schepen moeten weg,” zo overdenkt hij. Bij de Indiase wevers is het één en ander ingekocht. Ook ligt er een flinke partij indigo en zilver opgeslagen in de magazijnen. Nieuwe goederen worden binnenkort verwacht. Op sommige van die goederen zijn al voorschotten aan de wevers betaald. Het betalen van voorschotten is een van de beslissingen geweest, die hij

heeft genomen om leveranciers aan zich te binden. Een goede beslissing blijkt in de praktijk omdat de inkoop, van met name stoffen, goedkoper kan geschieden en het de kwaliteit van de leveranties ten goede komt. In de toekomst wil ik op die manier, zo overdenkt hij, niet teveel afhankelijk zijn van de Indische kooplieden. Daar hebben ook de wevers profijt van. Voor hen betekent dit min of meer een vast en geregeld inkomen. Prijsbeheersing, zo bedenkt hij, is het wapen om te concurreren met de Aziatische handel. Want die speelt zich op de lokale markten af. Dáár wordt voor hun de prijs bepaald, waardoor zijzelf geen enkele invloed op de vaststelling van de prijs hebben. Door vooraf de prijs te bepalen en daarop voorschotten te betalen, zijn wij hen een stap voor. Maar verdraaid, dan moet alles wel gladjes verlopen. Vertraging kost geld. De werfbaas heeft gelijk, we moeten een beroep doen op die Hollanders. Zij hebben de middelen die ik nog niet heb. We moeten van de afhankelijkheid van die arrogante zelfverzekerde Hollanders af. We moeten kunnen beschikken over eigen lijnbanen, zeilmakerijen en smederijen.

“Goed John”, zegt hij zuchtend, terwijl hij een slok van zijn glas limoensap neemt, “ga maar naar die Hollanders toe, vraag hen of wij de nodige mensen kunnen huren. Maar niet teveel. En bedenk een manier hoe we in de toekomst over voldoende mensen kunnen beschikken. Ik wil niet afhankelijk van buitenstaanders zijn. En al helemaal niet van onze concurrenten.” “Uitstekend Mylord.” De werfbaas staat op en loopt naar de deuropening waar op dat moment een hevig, buiten adem zijnde en zwetende bediende verschijnt. “Mylord, er komt een Engels schip binnen,” roept hij hijgend. Verrast kijkt de directeur naar de bediende. “Een Engels schip zeg je, weet je dat zeker Gurnam?” “Ja, Mylord, de officier van de wacht heeft mij opdracht gegeven dat met spoed aan u te melden.” “Uitstekend Gurnam, zeg de wachtcommandant maar dat ik er aan kom.” Gurnam buigt, en loopt snel weg. De werfbaas, die verrast bij de deuropening is blijven staan, kijkt met een vragende blik in zijn ogen naar de directeur. “Er werd toch nog geen schip verwacht, mylord?” De directeur was inmiddels opgestaan en loopt gehaast naar de deuropening.

“Nee John, dit is onverwacht. Laten we snel gaan kijken wat voor schip dit is.” Snel lopen zij het kantoor uit en klimmen samen de stenen trap op die naar de bovenkant van de muur leidt. Op de muur staan meerdere mensen te kijken. Ze maken ruimte als zij de directeur en de werfbaas zien aankomen. “Maar dat is de Defense,” roept de directeur uit als hij het schip ziet. “Die had ik niet verwacht.”

Bij de kademuur ziet hij een sloep liggen. De roeiers zijn soldaten die hun riemen recht omhoog vasthouden. Een officier is net van boord gestapt en loopt snel in de richting van de poort van de Engelse handelspost. Enkele prauwen, met mannen en vrouwen aan boord, ziet hij naar het schip peddelen. Sommige prauwen zijn volgeladen met kokosnoten. In een andere boot zijn manden te zien waarin kippen en eenden zijn opgesloten. Ongetwijfeld kleine boeren die hun waren willen verkopen of hun diensten aan de bemanning of passagiers willen aanbieden. “Zie je dat John, er zijn ook vrouwen en kinderen aan boord,” zegt hij terwijl hij naar

het schip kijkt. “De Defense, die zou nu nog in Indië moeten zijn. Wat doet die hier? Ik moet zo snel mogelijk aan boord.” Snel begint hij de trap weer af te lopen, direct gevolgd door de werfbaas. Als hij halverwege de trap is, ziet hij de officier, die uit de sloep stapte, de stenen trap oplopen. Hij stopt en wacht tot de officier voor hem staat. “De Defense mylord, afkomstig uit Ambon, komt hier ankeren.” zegt de saluerende officier. “De kapitein heeft verzocht of u zich zo snel mogelijk aan boord kunt vervoegen.” “Ik wil direct aan boord luitenant,” zegt de directeur. “Uitstekend mylord, als u mij wilt volgen, ik heb al een sloep voor u in gereedheid laten brengen.”

Even later loopt de directeur door de poort van de handelspost naar buiten. Het is druk op de kade. Er liggen enkele schepen langs de kade afgemeerd. Hollandse fluitschepen en Engelse Oost Indiëvaarders. Op de kade staan kisten en manden met vracht die door sjouwers van boord worden gehaald. De meesten hebben alleen een lendendoek om en hun bruine lichamen glinsteren van het zweet. Op de kade zijn allerlei overdekte kramen te zien waarin marktkooplieden hun waren proberen te slijten. Er zijn groente- en fruitkramen, stoffenkramen, kramen waarin allerlei soorten brood ligt en er is een kraam waarin vlees ligt uitgestald. Rond en boven het vlees zwermen wolken vliegen. Indiase mannen en vrouwen, in veelkleurige lange kleding, staan nieuwsgierig naar het schip te kijken. Sommigen vrouwen hebben manden, die met doeken zijn afgedekt, in hun handen. Enkele honden lopen snuffelend in het rond. Een Indiër loopt met een groepje schapen langs de kademuur terwijl hij naar het schip kijkt dat bezig is te ankeren.

Voorafgegaan door de luitenant, baant de directeur zich een weg door de mensen die naar het schip staan te kijken. Even later klimt hij aan boord van de sloep en gaat naast de officier op de stuurstoel zitten. De boot stoot af en op commando van de officier wordt snel naar het inmiddels voor anker liggende schip geroeid. Over de verschansing van het schip hangen mannen en vrouwen die naar de dichterbij komende sloep kijken. Een touwladder wordt over de verschansing geworpen en enkele ogenblikken later ligt de sloep naast de omlaag hangende touwladder.

De directeur pakt de ladder en klimt behendig aan boord, waar bij de verschansing de captain op hem staat te wachten. “Welkom aan boord directeur,” zegt de captain, een man met een bruin en door de zee en wind gegroefd gezicht. Zijn half lang zwart haar is in een staartje naar achteren, met een wit strikje, vastgezet. Zijn indrukwekkende gestalte, luchtig gekleed in een wit ruimvallend hemd, verrast de directeur.

De handdruk van de captain is hartelijk en stevig. “Neemt u mij niet kwalijk directeur dat ik u zo dringend heb laten verzoeken om bij mij aan boord te komen. Mijn naam is Brian Ferguson, captain van de Defense. We komen rechtstreeks van Ambon.” De directeur knikt. “Dat heb ik begrepen van de luitenant van de wacht. Uw komst was mij niet gemeld.” “Het was ook niet de bedoeling om naar Surat te zeilen, omstandigheden hebben dit noodzakelijk gemaakt. Als u mij naar mijn hut wilt volgen dan zal ik u informeren over wat de reden van mijn onverwachte komst is.” “Graag, captain,” antwoordt de directeur terwijl hij opnieuw om zich

heen kijkt. Als hij de captain volgt, ziet hij bedrukte gezichten van mannen en vrouwen om zich heen. Zelfs de kinderen zijn stil. Even later stapt hij de hut van de captain in. Een ruimte die de achterzijde van het schip over de hele breedte beslaat. Door de grote ramen kan hij het water in het zonlicht zien schitteren. Aan de houten wanden hangen enkele schilderijen. Aan één kant van de hut staat een goed gevulde boekenkast. Een grote tafel staat in het midden van de hut waarom heen, aan iedere kant, vier stoelen staan. Er liggen enkele documenten op tafel. Aan de andere kant van de hut is een slaapkooi te zien met daaronder diverse laden. In een hoekje van de hut staat een kleine wastafel met daarboven een spiegel waarnaast twee sierlijke smalle olielampen hangen.

“Kan ik u wat te drinken aanbieden?” vraagt de captain terwijl de directeur op een stoel aan de tafel gaat zitten. “Ik heb gekoeld vruchtensap, tenzij u iets sterkers prefereert. Ik heb een goede wijn en een goede whisky in mijn kast staan.” “Vruchtensap lijkt mij uitstekend captain. Ik heb nog niet de gelegenheid gehad mij aan u voor te stellen. Ik ben David Towerson.” Een droeve glimlach trekt over het gezicht van de captain. “Dat was mij al bekend directeur. Ik heb uw broer in Ambon ontmoet.” “Dat dacht ik al captain, dat kan natuurlijk niet missen als U van Ambon komt. Hoe is het daar? U kijkt niet bepaald gelukkig captain, zijn er problemen geweest met de Hollanders?” “Dat kunt u wel zeggen directeur. Het spijt mij te moeten zeggen, maar uw broer is dood.”

“Dood, Gabriël dood..., weet u dat zeker?” De directeur van de Engelse handelspost kijkt de captain van de Defense ontzet aan. “Is hij ziek geworden?” “Nee directeur, hij is door de Hollanders vermoord.” “Vermoord zegt u, door de Hollanders, wat is er in godsnaam gebeurd?” De captain vertelt het hem. Ontzet luistert de directeur naar het verhaal van de arrestatie en de veroordeling van zijn broer en andere Engelsen. Zijn gezicht wordt grimmig naarmate het verhaal vordert. Bij het verhaal over de executie is hij woedend.

Als het verhaal is afgelopen gaat hij staan en loopt naar de ramen in de spiegel van het schip. Na minuten lang stilzwijgend naar buiten te hebben gekeken, draait hij zich om. “Daar zullen de Hollanders de rekening voor gepresenteerd krijgen. Dat kan ik u verzekeren. Mijn broers vrouw en kinderen zijn hier in Suratte. Hoe vertel ik het hun in hemelsnaam.”

De captain zegt niets en kijkt meelevend naar de directeur. “Ik bied u mijn condoleances aan directeur. De meeste van onze landgenoten, die in Ambon woonden en werkten, heb ik aan boord. Ook het administratief personeel en hun gezinnen. Ik wil u verzoeken hen voorlopig in uw handelspost op te nemen en, mochten zij dat wensen, passage aan te bieden naar Engeland. Een afschrift van het vonnis heb ik hier voor u bij mij alsmede het bevel van de Hollanders dat wij Ambon moesten ontruimen.”

De directeur zucht, “ja dank u, vanzelfsprekend. Ik zal direct de nodige maatregelen nemen. Die verdomde Hollanders. Barbaren zijn het. Dit heeft ernstige gevolgen captain. Dat kan ik u op een briefje geven. Wat zal mijn vader in Engeland

doen als hij het nieuws hoort. Verdorie dat kan nog wel dik een half jaar duren. Wij zitten hier ook zover weg.” De captain knikt begripend.

”Ik sta tot uwer beschikking directeur. Mijn schip heeft verder geen lading noch een bestemming op dit moment.” “Hmmm captain, een nieuwe bestemming zult u snel kunnen verwachten. Wij zitten met een aantal schepen die nogal wat achterstallig onderhoud hebben. Waarschijnlijk zal ik u naar Engeland sturen. Ik neem tenminste aan dat uw schip geen dringende reparaties behoeft.” “Nee directeur, wat kleine zaken moeten worden gerepareerd, maar dat zal het uitvaren niet in de weg staan. Ik denk dat we na proviandering en klein onderhoud naar Engeland kunnen zeilen.” “Uitstekend captain, dat is in ieder geval positief. U kunt met mijn werfbaas overleggen over de zaken die u nodig heeft. Ik ga nu terug naar de wal om de ontscheping van uw passagiers en het lossen van uw lading voor te bereiden.”

Toen David Towerson aan wal terugkeerde en het nieuws in de Engelse handelspost bekend werd, sloeg dit in als een bom. Ook de directeur van de Hollandse handelspost reageerde geschokt. Hij maakte er geen geheim van dat een dergelijke zaak niet in Ambon afgehandeld had moeten worden maar een zaak had moeten zijn van de gouverneur generaal in Batavia. De houding van de Hollandse directeur zorgde er voor dat in Suratte geen gewelddadige incidenten ontstonden tussen de Hollanders en de Engelsen.

De directeur hielp met het aanbieden van praktische hulp. Ondermeer om de verdreven Engelsen in Suratte een goede huisvesting te bieden. Ook werd belangeloos hulp geboden om alle schepen van de retourvloot van de Engelsen in gereedheid te brengen. De echtgenote van Gabriël Towerson en haar twee kinderen, Robert William en Anne verlieten enkele weken later Suratte en zeilden met de Defense naar Batavia.

Door de hulp van de Hollanders kwamen de schepen van de retourvloot van de Engelsen op tijd gereed en kon de Defense worden gebruikt om naar Batavia te reizen om daar hun beklag te doen en compensatie te eisen. Zij werd daarbij vergezeld door David, de broer van Gabriël Towerson die zijn functie als directeur in Suratte had neergelegd. Ook werden zij vergezeld door enkele Engelse kooplieden en medewerkers van de Engelse handelspost in Ambon.

Een formele klacht werd bij aankomst in Batavia ingediend bij de ‘Raad van Defensi’ waar Engelsen en Hollanders, volgens het tractaat van 1619, gezamenlijk zitting in hadden. De gouverneur generaal, Pieter de Carpentier, had inmiddels de processtukken van de luitenant gouverneur in Ambon ontvangen en verklaarde al na enkele dagen dat de klachten van de Engelsen ongegrond waren. De bewijzen waren naar zijn mening overduidelijk geweest. Ernstig gegriefd over de wijze waarop de Hollandse gouverneur generaal had gereageerd, besloot David Tower-son met de echtgenote van zijn broer en hun kinderen terug naar Engeland te zeilen. Ook de directeur van de Engelse handelspost in Batavia reisde, ter ondersteuning, met hen mee naar Engeland. Toen David in Londen zijn vader verslag

deed van het gebeuren, was deze geschokt en woedend. Als hoofdaandeelhouder van de EIC en lid van het parlement kaartte hij de zaak bij de Engelse regering en koning Jacobus aan. Deze eisten op hun beurt van de Staten Generaal van de 'Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden,' dat de betrokken gouverneurs en rechters in Indië zouden worden bestraft en dat de weduwe van Gabriël Towerson een aanzienlijke financiële compensatie zou krijgen.

Ook de Hollandse regering had geschokt gereageerd op de gebeurtenissen in Ambon. De Hollandse regering kwam de Engelse regering tegemoet door de betrokken rechters van de Raad van Justitie in Ambon naar Holland terug te roepen. Dit nadat de Engelse regering hun voorstel om een gemeenschappelijke onderzoekscommissie naar Indië te sturen had afgewezen.

Inmiddels verstreek de tijd. Het onderzoek duurde jaren. Een herziening van het vonnis en een compensatieregeling kwam door allerlei juridisch getouwtrek steeds maar niet tot stand. Inmiddels was de zoon van Gabriël Towerson door oom David ingewijd in de zaken van de EIC.

Robert William ontwikkelde zich tot een succesvol en hard zakenman. Maar net als zijn oom David zette hij alle mogelijke middelen in om de Hollanders te straffen voor de moord op zijn vader. Samen met zijn oom organiseerde hij een lastercampagne waarbij op allerlei manieren beschreven werd op welke wijze het proces tegen zijn vader een voorwendsel was geweest om de Engelsen uit de Indische Archipel te verdrijven. Wat Robert William onvergeeflijk vond, was dat zijn moeder nooit een penny schadeloosstelling van de Hollanders had ontvangen. Ondanks het feit dat toch voor een ieder duidelijk moest zijn dat er geen sprake was geweest van een 'fair' proces.

De macht van Robert William Towerson groeide. De moord op zijn vader werd voor hem de rechtvaardiging van al zijn politieke en zakelijke acties tegen de Hollandse republiek. Inmiddels was het jaar 1645 gepasseerd en de burgeroorlog in Engeland in volle gang. Zijn doel om de Hollanders te treffen in al hun handelsbelangen was zo groot dat hij zelfs een oorlog als een rechtvaardiging zag. Op politiek niveau intrigeerde hij wat hij kon en dat gaf hem de gelegenheid door te dringen in de kringen rond Olivier Cromwell.

Hij had haarfijn door dat de Hollandse republiek alleen op de knieën kon worden gebracht als zij van de zeeën werd verdreven. Daarom liet hij in 1650 kapitalen investeren in de bouw van oorlogsschepen. Zogenaamd om hun eigen koopvaarders te beschermen maar in werkelijkheid om ze tegen de schepen van de Hollandse republiek in te zetten. De regering van parlementariërs bezat namelijk geen penny. Hij zou voor het lont in het kruitvat zorgen. Holland zou van de zeeën worden weggevaagd.

Hoofdstuk 1 Voorspel

Atlantische Oceaan, 31 december 1650

“Een verduisterd schip is een verdoemd schip,” denkt Willem Breughel, schipper van het VOC retourschip Geertruida. Een tweedekker, eigendom van reder en koopman Hendrik Langendoen uit Brielle. Een schip van ruim veertig meter lang, drie masten, een vlakke spiegel en een kort omhooggekruld galjoen. Het schip is afkomstig uit Ceylon en vol geladen met kruidnagels en kaneel. Het bevindt zich even ten zuidwesten van de Scilly eilanden en is op weg naar de Noordzee.

Het is een heldere maan en een stormachtige nacht. De marszeilen zijn gereefd. De wind komt vanuit het zuidwesten en het schip loopt een hoge vaart en wordt regelmatig ingehaald door hoge schuimende golven. Bij de boeg borrelt en bruist het en elke keer als het voorschip, nadat het door een hoge golf is ingehaald, naar beneden daalt, waaiert een grote boeggolf naar achteren.

Hij bevindt zich op het halfdek. Naast hem staat zijn stuurman, Bertrand de Zeeuw, zijn vriend en vertrouweling. Het is een heldere nacht en de sterren flonkeren aan de hemel. Even onder hem staan enkele matrozen aan de kolderstok om het schip goed op koers te houden. Het goed op koers houden met de kolderstok is slechts een kleine bijdrage om het schip goed te kunnen sturen. Goed op koers houden is vooral een zaak van het goed trimmen van de zeilen.

Benedendeks heerst totale duisternis omdat alle luiken zijn gesloten. Dit om te verhinderen dat het zeewater naar binnen slaat. De terugreis uit Ceylon is vijf maanden geleden begonnen en is redelijk voorspoedig verlopen. De bemanning bestond aanvankelijk uit honderdvijftig man. Door ziekten onderweg is deze inmiddels geslonken tot achtennegentig man. Ziekten, die ondermeer het gevolg zijn van bedorven voedsel en water. Voorbij de Scilly eilanden begint Het Kanaal. Hij heeft overwogen om via de noordelijke route, langs de oostkust van Ierland en langs de noordkust van Schotland, thuis te varen. Maar omdat die keuze een behoorlijke vertraging zou opleveren, heeft hij daarvan afgezien.

‘Verdomde kapers,’ piekert hij. Het risico van het ontmoeten van kapers is groot. Waren het in het verleden de Duinkerker- en later de Oostender-kapers, nu zijn het die Engelsen. Hij had gehoopt onderweg nog andere retourschepen te ontmoeten om samen thuis te kunnen zeilen. Alleen een viertal schepen van de Kamers van Amsterdam en van Enkhuizen, die op uitreis waren, heeft hij kunnen praaieren. Van hen had hij gehoord dat veel geroofd wordt door royalistische kapers die hun basis op de Scilly eilanden hebben. Ook had hij gehoord dat de Staten onvoldoende oorlogsschepen op zee hebben om de handelsschepen te kunnen beschermen. Het merendeel van de vloot van Tromp is opgelegd en ligt op diverse plaatsen te rotten aan hun ankerkabels.

De schippers van de hem tegemoet komende schepen hadden hem dringend aangeraden om de route “om de noord” te varen. Een advies wat hij niet heeft opgevolgd, omdat de wind stevig vanuit de goede hoek waait waardoor een snelle vaart kan worden gemaakt. De noordelijke route zou onverantwoord zijn geweest met zijn verzwakte bemanning. Bovendien een omweg die hij zich niet kon permitteren.

Hellevoetsluis 31 december 1650

”Getverderrie, moet mij weer overkomen,” moppert Arnoud Bergeyk, terwijl hij uit zijn broek een lap trekt en er mee over zijn blote arm wrijft. Een paar spetters teer druipen van zijn arm. Hij voelt dat de smurrie in zijn arm brandt. Arnoud, een forse jonge man van 21 jaar oud, is gekleed in een warme wollen trui en oude werkbreek met daarover heen een zeildoekse jas vol teervlekken. Hij staat in zijn houten klompen op een vlonder, die gemaakt is van afvalhout, in het havenslik. Hij is een deel van de bodem van een oud galjoen aan het teren. Het schip is geheel onttakeld en moet als logementschip gaan dienen voor het bouw- en werfpersoneel dat rond de haven moet worden gehuisvest. In zijn handen heeft hij een lange stok met aan het eind een borstel waar de teer vanaf afdruipt. De teer, die in een vlak achter hem staande grote ketel op een klein houtvuur wordt warm gehouden, geeft een blauwe walm af. De stank van de warme teer dringt in zijn neusgaten en soms springen de tranen in zijn brandende ogen.

Het schip ligt op haar stuurboordzijde tegen de oplopende wal van de havenkom. Arnoud is niet de enige man die aan het teren is. Langs het schip staan nog enkele mannen met een teerstok in hun handen. De klus moet zo snel mogelijk worden geklaard. Liefst voordat de volgende vloed opkomt. Voordat het weer hoog water wordt, wil men de schuiven in de sluisdeuren open zetten. De havenkom, die nu bijna droog staat, wordt dan weer gevuld met zeewater. Als het water op gelijk niveau met de zee staat, kunnen de deuren open worden gezet waardoor de vloed ongehinderd de haven binnen kan stromen, waarna het galjoen vlot komt en weer naar de rede kan worden gesleept om daar te worden geankerd. Een klus die morgen, nieuwjaarsdag, op het programma staat.

“Sta je weer te kledderen Arnoud?” roept zijn vriend die een paar meter verderop hetzelfde werk als Arnoud doet. “Ja,” bromt deze, terwijl hij de teerstok schuin tegen de romp van het schip zet. “Ik vind dit echt een rotklus Bram, hoe ik ook oplet, ik zit altijd onder die zoi. Geef mij maar een timmerklus.” Bram lacht, terwijl hij omzichtig een nieuwe lading warme teer tussen de naden van de huidplanken smeert.

Het galjoen is niet het enige schip dat in de havenkom ligt. Er liggen nog enkele walvisvaarders, hoekers en haringbuizen in de haven waaraan reparaties onder de waterlijn moeten worden verricht. In het korte kanaal dat naar het Haringvliet leidt, liggen meerdere schepen. Ondermeer een tweetal koopvaarders waarvan de beschadigde tuigage wordt vervangen. Op een ander schip worden

nieuwe zeilen aangeslagen. Verder liggen er een aantal bewapende zeilsloepen en loodsvletten langs de aangebrachte drijvende steigers.

Als na een half uurtje Arnoud en Bram klaar zijn, sjouwen zij met een aantal andere mannen de teerketel naar een gereedstaande sleperskar waarvoor twee paarden staan gespannen. Op de kar staan meerdere ketels en met vereende krachten wordt hun ketel op de kar getild, waarna zij op de bok van de wagen springen en in de richting van het magazijn voor het kielgereedschap rijden. Naast dat magazijn staat de nieuwe timmerwerkplaats, de loods waar Bram en Arnoud het meest zijn en die de trots van Arnouds vader is.

Arnoud is samen met zijn ouders, broers en zussen afkomstig uit Antwerpen. Zijn vader was in Antwerpen meester scheepstimmerman geweest. Doordat de Schelde door een blokkade van Hollandse schepen was afgesloten, had dit het eind van de scheepswerf, waarover hij de scepter zwaaide, betekend. Door de definitieve scheiding in 1648 van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden waren zijn ouders, zoals zoveel Vlamingen, naar het noorden uitgeweken en via Rotterdam in Hellevoetsluis terecht gekomen.

Zijn vader had, op voordracht van de admiraliteit in Rotterdam, aan de Westzanddijk een stenen huis kunnen kopen met een souterrain, waarin hij een timmerwerkplaats en kantoor had ingericht. Een goede beslissing bleek later, want het scheepstimmerwerk was in de afgelopen jaren sterk toegenomen en Arnouds vader was meester scheepstimmerman geworden in dienst van de admiraliteit de Maeze. In opdracht van de admiraliteit had hij enkele maanden geleden een grote timmerloods aan de havenkom gebouwd. Het was een van de eerste nieuwe gebouwen die tegen de West Zanddijk gereed was gekomen.

Het gebouw is met bakstenen gebouwd en heeft een pannendak en bestaat uit twee verdiepingen. De bovenste verdieping heeft grote openslaande deuren naar het haventerrein terwijl de andere verdieping iets lager ligt en een ingang bij het strand heeft. De beide verdiepingen zijn door een helling en een trap met elkaar verbonden. De start van de bouw was lang door het stadsbestuur van Brielle tegengehouden omdat zij vreesden dat Hellevoetsluis een ernstige concurrent zou kunnen worden. Door de verzanding van de Maasmond en het besluit van de admiraliteit de Maeze om oorlogsschepen te stationeren op de rede van Hellevoetsluis had Brielle deze ontwikkeling niet meer tegen kunnen houden.

Omdat de uitbreiding van de havenfaciliteiten ook werklieden zou aantrekken hadden de Staten van Holland besloten dat woningbouw rond de haven diende plaats te vinden. Zo was begonnen met de bouw van huizen op en bij de twee zanddijken die in 1621 waren opgeworpen om de haven te beschermen. De huizen die aan de Westzanddijk worden gebouwd zijn vooral bestemd voor de ambachtslieden die nodig zijn om reparaties aan de schepen te kunnen uitvoeren. De huizen blijken in de praktijk kwetsbaar, omdat ze op en tegen de zanddijk zijn gebouwd. Bij springvloed kan het gebeuren dat de zee de strandverdieping bereikt. Alle nieuwe huizen lijken sterk op het huis waarin Arnoud woont. Allen hebben een werkplaatsruimte met twee ingangen. Eén aan de havenkom en één aan de

achterzijde. De achterzijde van alle pas gebouwde dijkhuizen komen uit op het strand. Handig, omdat dan met sleperwagens het strand kan worden opgereden om materialen naar de werkschepen en lichters te brengen. Schepen, die op hun beurt weer het transport van goederen en personen verzorgen van vaartuigen die op de rede geankerd liggen. Omdat de Gorzen nu bebouwd mogen worden, wordt er gesproken over uitbreiding van de havenfaciliteiten. Zo heeft de admiraliteit de Maeze besloten om de onderhoud- en reparatiefaciliteiten in Hellevoetsluis te vergroten. Wellicht moeten er in de toekomst zelfs schepen worden gebouwd. Daarvoor zullen scheepshellingen moeten worden ingericht.

Arnouds vader is een maand geleden door de admiraliteit belast met de bouw van de nodige voorzieningen die door de bouwmeester van de admiraliteit zijn ontworpen. Dit in samenwerking met de equipagemeester van de VOC Kamers van Delft en Rotterdam. Met name de VOC Kamer van Delft wil haar grotere schepen op de rede van Hellevoetsluis laten afbouwen. Voor de admiraliteit moet een zee-magazijn en een affuitenloods worden gebouwd. Ook moet er een opslagplaats voor buskruit komen. De VOC wil bovendien een groot pakhuis laten bouwen. Daarnaast moet een lijnbaan worden gerealiseerd voor het fabriceren van kabel en touwwerk.

De huizen, die direct aan de havenkom verrijzen, zijn bedoeld voor de eigenaren van de verschillende ambachtsbedrijven. In de Gorzen zijn inmiddels een aantal 'gewone' huizen gebouwd die eigendom zijn van de verschillende eigenaren van pensions en herbergen. Doordat er veel te weinig woningen zijn, worden er door de pensionhouders hoge huur- en pensionprijzen bedongen. Hele gezinnen van werklieden en vlootpersoneel wonen momenteel in veel te kleine kamers. Dat kan zo niet blijven. Bij de haven moeten meer woningen worden gebouwd maar het benodigde geld is daarvoor nog steeds niet beschikbaar gekomen. De bedoeling is dat daar uiteindelijk het werfpersoneel met hun gezinnen komen te wonen. Voor het marinepersoneel worden voorlopig enkele logementschepen ingericht.

De vader van Arnoud maakt lange dagen om al die opdrachten te kunnen uitvoeren en voert vele besprekingen met de uitvoerders van dat werk. Omdat zijn vader zijn vak in de praktijk heeft geleerd is ook Arnoud al van kinds af aan in de timmerwerkplaats van zijn vader te vinden geweest en inmiddels is hij een vakbekwaam timmerman en beheerst hij het zagen, boren, hakken en schaven als geen ander. Hoewel een scheepsbodem teren geen werk is wat hij tegenwoordig nog doet, had hij toch de teerstok opgepakt om zijn vriend Bram, zoon van de smid die enkele huizen verderop woont, te helpen.

"Kom Bram," roept Arnoud, als de sleperswagen bij de timmerloods stopt. "Fijne avond mannen," roept Bram als afscheid, terwijl hij van de bok afspringt en Arnoud achterna rent. "Ennnnn...", roept hij terwijl hij naar de mannen zwaait die begonnen zijn de teerketels van de wagen te tillen, "niet teveel zuipen en van de vrouwen afblijven." Bram loopt Arnoud, die inmiddels de trap is afgerend naar de lagere verdieping van de timmerloods en door de poort het strand is opgegaan, snel achterna. Op het strand is ruim boven de vloedlijn een grote heuvel

te zien die bestaat uit allerlei afvalmaterialen die is opgebouwd uit oud hout en touwwerk, afkomstig van schepen die in de haven zijn gerepareerd. De heuvel is een stapel van kapotte kisten, planken, boomstronken, takken en allerlei ander afval. In de avondschemering zijn een eindje verder tenten te zien die tegen de achterkant van herberg en taveerne 'de Engel' zijn opgezet. In de open tenten lopen mensen met tafels en banken te sjouwen die zowel in de tenten als op het strand worden neergezet. De afvalberg zal vanavond worden aangestoken om de jaarwisseling te vieren.

Even later lopen zij door de openstaande deur de smederij van de vader van Bram binnen. Jelle van Swieten is een boom van een kerel met donkere vette haren. Met een zware hamer slaat hij krachtig op een wit gloeiend stuk ijzer dat hij net uit het vuur heeft gehaald en op het aambeeld heeft gelegd. De vonken springen van het ijzer en sommigen komen op het lange leren schort van de smid terecht dat de voorkant van zijn lichaam bedekt. Het bovenlijf van de smid is bloot. Gezicht en bovenlichaam glimmen van het zweet. Het is warm in de smidse en in de rokerige ruimte hangt een geur van nat ijzer en verbrand hout.

"Hallo mannen," roept de smid terwijl hij doorgaat met het slaan op het stuk ijzer, "al klaar met werken?" "Wij hebben samen met de andere mannen de hele onderkant van het galjoen geteerd, dus dat kan morgen weer naar buiten worden gesleept," roept Bram naar zijn vader terwijl hij naar een grote bak water loopt waarin, via een pijp naar het dak, regenwater wordt opgevangen. Het water is bestemd voor gebruik in de smidse. Bij de waterbak staat Arnoud die inmiddels zijn kleren heeft uitgedaan en naakt het vat in klimt. "Zo....., pffff, dat is koud," kreunt hij terwijl hij naar een stuk zeep grijpt dat op een plank naast de bak staat.

De zeep is een nieuwe vinding die door handelsschepen uit Frankrijk is meegebracht en wordt nog lang niet door iedereen gebruikt. Het helpt prima om de viezigheid van lijf te halen en het ruikt ook lekker. Bram, die inmiddels ook zijn werkkleren aan het uittrekken is, grinnikt. "Als je straks plezier wil maken met je liefje, moet je er wat voor over hebben." Even later plonst hij naast Arnoud in het water. Sissend blaast hij de lucht tussen zijn lippen door terwijl hij de rillingen probeert te bedwingen. "Gaat best," bromt hij. "Geef mij ook even de zeep." "Hier jongens," lacht de vader van Bram terwijl hij met een tang een stuk gloeiend ijzer voor zich uit draagt en naar de bak met water loopt. "Ik zal het water wat warmer maken." Hij dompelt het inmiddels afkoelende stuk ijzer met een tang in de bak water, wat een sissend geluid maakt.

Als de mannen zich voldoende schoon en opgefrist voelen, klimmen zij uit de waterbak en slaan twee grote handdoeken om zich heen die de moeder van Bram al voor hen klaar had gelegd. Even later lopen zij vanuit de werkplaats het souterrain binnen. Daar ligt hun kleding voor die avond al klaar. Als zij zijn aangekleed lopen zij de houten trap op die naar het woongedeelte leidt waarna zij de ruime keuken in het achterhuis binnen stappen. Op de plavuizen vloer speelt Johan, het jongste broertje van Bram, met houten dierenfiguurtjes die Arnoud gemaakt heeft. "Jullie zijn vlot," zegt de moeder van Bram die bij de vuurpot staat waarop

een pan staat te pruttelen. “We gaan naar de Engel moeder,” zegt Bram. “Ik heb soep op het vuur Bram, moeten jullie niet wat eten, voordat je naar de herberg gaat?” Bram kijkt Arnoud vragend aan. De moeder van Bram neemt de deksel van de pan en met een grote lepel roert zij door de soep. Arnoud ruikt de gekruide lucht van vleesbouillon. “Nou mevrouw van Swieten, dat sla ik niet af,” zegt hij met een schuine blik naar Bram kijkend. “Ik dacht dat jij haast had Arnoud?” vraagt deze met een verbaasd maar lachend gezicht. “Wacht Marianne niet op je bij de sluis?” vraagt Bram uitdagend.

Arnoud kijkt op de klok die naast de schouw hangt. “Ik heb nog even hoor, er is nog tijd, wij worden pas rond zevenen verwacht.” Ze schuiven aan langs de grote tafel die midden in de keuken staat. Op tafel staat een kan licht bier en Bram schenkt voor beiden een beker in. Even later zet de moeder van Bram twee grote kommen soep voor hen neer waarin stukjes kool en brokken varkensvlees drijven.

Even later komt Bertus, de jongere broer van Bram binnen. “Hallo Arnoud,” groet hij terwijl hij zijn jas uittrekt en op een haak aan de muur hangt. “Zijn jullie al klaar met dat galjoen,” vraagt hij even later verbaasd, terwijl hij zijn moeder een kus geeft. “Daar zat toch aardig wat werk aan, dacht ik.” Bram, die net een hap van de hete soep probeert te nemen, antwoordt, terwijl hij gelijktijdig in zijn kom blaast. “We waren met genoeg mensen. Iedereen wilde bijtijds naar huis om oud en nieuw te gaan vieren.” “Daar kan ik inkomen,” reageert Bertus terwijl hij naar de pan met soep loopt en de damp die uit de pan komt opsnuift. “Dat ruikt lekker moeder, mag ik ook een kom?”

Hij pakt een stoel, terwijl zijn moeder een kom uit de grote keukenkast pakt en die vol schept met de hete soep. Even later schuift hij op zijn stoel aan de tafel. Op de tafel staat een schaal roggebrood en een pot met boter. Bertus pakt een mes en een snee roggebrood die hij dik met boter besmeert. “Het zal wel druk worden in ‘de Engel,’” zegt Bertus terwijl hij een flinke hap van zijn roggebrood neemt. “Ik zag vanmiddag dat er heel wat eten en drank naar binnen werd gebracht.” Arnoud knikt bevestigend. “Ja, het moet een geweldige avond worden. Mijn vader heeft achter de herberg op het strand twee grote tenten laten neerzetten om alle feestgangers een plek te kunnen geven. De zalen in de herberg en de taveerne zijn niet groot genoeg.” “Wat doen de andere taveernes en herbergen,” vraagt de moeder van Bram. “Nou, zegt Arnoud, “de meesten doen mee met het feest op het strand. Er zijn tafels en banken neergezet en er is een grote tent waarin gedanst kan worden. De muziek wordt ook door hen verzorgd. Schijnt een goed stel muzikanten te zijn. En alles wordt betaald door de VOC.” “Waarom doen ze dat,” vraagt Bertus tussen twee happen brood door, “daar zullen ze best een goede reden voor hebben, die rijke lui doen niets voor niets.” “Mijn vader zegt, dat op die manier de nieuwe mensen aan elkaar kunnen wennen, waardoor ze beter zullen samenwerken,” zegt Arnoud terwijl hij nadenkend met zijn lepel door de soep roert. “Een slimme zet van de heren.” “Zooo....,” reageert Bertus. “Zo had ik dat nog niet bekeken. Nou maar hopen dat het droog blijft.” “Ik denk dat het droog blijft, de lucht is helder en er staat weinig wind,” zegt Arnoud. “Houden zo,” zegt de vader van Bram terwijl

hij omgekleed en fris gewassen de keuken binnenkomt. “Als het zo blijft dan is er al veel gewonnen. Volgens mij komen er veel mensen naar het strand. Ook een groot deel van het detachement landsoldaten zal van de partij zijn. De garnizoenscommandant en zijn vrouw komen ook.”

Als zij hun soep en brood hebben opgegeten lopen Bram en Arnoud de deur uit. Ze hebben zich voor de gelegenheid als heren gekleed. Arnoud draagt een geplooid donkerbruine kniebroek met daaronder witte kousen, een licht bruine wambuis met daarboven een losse witte brede linnen kraag die tot over zijn schouders reikt. Zijn schoenen zijn versierd met verzilverde gespen. Bram draagt een donker grijze pofbroek en een zwarte wambuis die tot de nek is dichtgeknoopt. Hij draagt geen schoenen maar leren laarzen die boven de knie eindigen in breed uitstaande flappen. Arnoud draagt een zwarte hoed met breed uitstaande randen met aan de voorkant eenzelfde verzilverde gesp zoals die ook op zijn schoenen zitten. Bram daarentegen, draagt een jagershoed met een tooi, schuin naar boven weglopende, veelkleurige veren. Beiden hebben een zwarte cape omgeslagen.

Als zij de dijk aflopen zien zij dat er al veel volk op de been is. Uit de taveernes die zij passeren en waar klaarblijkelijk het bier en de wijn en brandewijn al rijkelijk wordt uitgeschonken, klinkt muziek. Ondanks het nog vroege tijdstip lopen er langs de waterkant al diverse mannen die duidelijk al teveel hebben gedronken. Sommigen worden vergezeld door vrouwen die soms ook al aangeschoten lijken te zijn. Als zij bij de sluis aankomen, ziet Arnoud zijn vriendin Marianne met een aantal andere jonge vrouwen staan. Schuin aan de overkant bij het Landshuis is het druk. Er staan een aantal paarden vastgemaakt aan het hekje voor het Landshuis en bij de trap staan enkele officieren met elkaar te praten.

Marianne ziet Arnoud en Bram op haar toelopen. Ze zwaait in hun richting en maakt zich los van het met elkaar babbelende groepje vrouwen. Ze vliegt Arnoud om de hals. “Weet je hoelang ik hier al sta te wachten,” zegt zij terwijl zij hem vluchtig op zijn wang kust. Arnoud lacht en geeft haar een kus op de wang. “Vast te lang, nee wat zeg ik, gewoon te lang. Al die tijd had ik al bij je kunnen zijn als die lamstraal,” hij knikt naar Bram, “niet zo traag was geweest met de teerkwast.” Bram trekt een verbaast gezicht terwijl hij zijn wenkbrauwen vragend optrekt. “Ik zeg niets,” zegt hij even later, “want dan staan we hier nog wel eventjes. Laten we naar de Engel lopen.”

Terwijl de andere meisjes giebelend met elkaar verder praten, lopen zij verder totdat zij bij de herberg en taveerne de Engel aankomen. Al van verre ruiken zij de geuren van gebraden en gegrild vlees. Mannen en vrouwen lopen in en uit. Voor de deur rennen enkele kinderen van een jaar of tien achter elkaar aan. Ze lijken verward in een voor hen spannende achtervolging. Er wordt door de achtervolgers heftig gezwaaid met houten zwaardjes en niet verstaanbare kreten zijn hoorbaar. Ze moeten zich door de groepjes mensen een weg naar binnen banen.

Binnen hangt een rokerige dikke tabaks- en etenslucht en het is er donker ondanks de vele olielampen die de ruimte verlichten. Het is een grote ruimte met gekleurde ramen aan de straatkant en ruw betegelde vloeren. Een donker plafond

wordt gesteund door zware eiken balken. Bij de ramen zijn hoekbanken en tafels zichtbaar die allemaal bezet zijn. In het midden van de zaal staan lange tafels met grote kandelaars met daarin brandende kaarsen. Tussen de tafels door lopen vrouwen in zwierige kleding met dampende pasteien en potten bier die op de tafels worden neergezet. Iedere keer als een pastei op tafel wordt geplaatst, wordt er door het tafelgezelschap enthousiast gejuicht en staat één van de disgenoten op om de pastei aan te snijden. Achter in de zaal brandt een houtvuur in een grote schouw. Naast de schouw staat een gezelschap dat muziek maakt. Een man speelt op een luit terwijl een vrouw hem begeleidt op een harp. Een andere vrouw zingt.

Ze lopen door de zaal en gaan een gang in die naar de achterkant van de taverne leidt. Via een buitentrap lopen ze een grote tent in die op het strand tegen de achtergevel is opgezet. Er zijn houten vlonders neergelegd waarop gedanst wordt op de muziek van een groep muzikanten. Rond de dansvloer staan tafels en banken in het zand waaraan groepjes mensen zitten. Er wordt bier en wijn gedronken. Verder op het strand zijn kramen te zien waar etenswaren en drank kan worden gekocht. Een bakker verkoopt in een kraam olienkoeken die in een ketel met raapolie, die achter de kraam boven een houtvuur hangt, worden gebakken. Ook zijn er suikerkoeken te koop die met roze suiker zijn geglaceerd. Verderop staat een viskraam waar gebakken vis en zoute haring kan worden gekocht.

's Gravenhage 31 december 1650

In zijn kantoor in het 'logement van de stad Dordrecht' aan de Vijverberg zit de kersverse pensionaris van die stad, Johan de Witt, op hetzelfde moment gebogen over een stapel documenten. Het is een wat magere man van vijfentwintig jaar met een opmerkelijk lang gezicht en lang gepoederd sluk haar wat tot op zijn schouders valt. Een paar donkerbruine ogen markeren het gezicht. Zijn kleding is donker en modieus. Hij draagt een korte wambuis en een kniebroek die vanaf de taille tot de knieën is voorzien van een reeks lintlussen. Zijn benen zijn bedekt met witte zijden kousen die zijn katoenen onderkousen bedekken. Onder zijn wambuis draagt hij een wit zijden hemd waarvan de mouwen in ruime plooiën langs zijn onderarmen zijn gevouwen. Naar de laatste mode draagt hij zwarte schoenen die op de wreef met paarse fluwelen strikken zijn getooid. De man maakt een voorname en strenge indruk. Dat moet wel, want hij vertegenwoordigt als pensionaris Dordrecht, de eerste en oudste vertegenwoordigde stad in de Staten van Holland. Hij is bovendien lid van de bekende regenten familie 'de Witt' uit die stad. Tot 21 december was hij in dienst geweest van de bekende Johan van Andel die zijn kantoor en een 'zeer statige woning' aan de Nieuwstraat heeft, dicht bij de 'Grote Kerk' en het 'Binnenhof', het regeringscentrum in het midden van de stad. Advocaat van Andel is een goede vriend van zijn vader en zijn tweede vader en leermeester.

Terwijl hij zich door de stapel documenten worstelt, die zijn secretaris voor hem heeft uitgestald, laat hij alle ontwikkelingen in de afgelopen maanden nog eens de

revue passeren. Zo had hij zich tot de afgelopen maand juli nooit met politieke zaken bemoeit. Hij had genoten van zijn leven in de residentie.

Na zijn studie aan de Leidse universiteit had hij de Haagse momenten leren kennen waarbij de 'Haagse heren' zich met hun echtgenote of maîtresse lieten rondrijden. Hij had, wanneer hij onder de bomen van de Lange Voorhout liep en de ratelende rijtuig en de hinnikende paarden hem passeerden, de sport ontwikkelt om de gezichten van de passagiers en hun familiewapens op de zij en achterkanten van de rijtuigen in zijn geheugen op te slaan. Hij bedenkt zich dat er volgens hem geen plek in de republiek is waar het kijken en bekeken worden zo, zonder enige schaamte, wordt beoefend als in 's Gravenhage. Zijn streng protestantse Dordtse vrienden hadden de residentie vergeleken met de Bijbelse stad Babylon omdat, volgens hen, hier 'de ogen' werden geteisterd door naakte ruggen en bijna geheel blote borsten.

Alles zo anders als in het bekrompen Dordrecht. Hij genoot en geniet nog steeds van het vrije en uitbundige leven in de stad. In de residentie was er iedere avond wel een mogelijkheid om te dansen geweest, waarvan hij zo veel mogelijk gebruik van had gemaakt. Tijdens kaartavondjes had hij vele trucs geleerd waarmee hij op feesten de show had gestolen. Behalve dat het dansen goed voor zijn conditie was geweest, waren ook zijn sociale vaardigheden op de proef gesteld. Als de sfeer vrolijk werd en de wijn haar werk deed, waren de belangrijke mensen in de stad aanspreekbaar.

Hij had al snel begrepen dat het voor zijn carrière belangrijk was dat hij zich goed moest kleden, omdat al zijn pogingen om in contact te komen met de belangrijke mensen uit de stad vruchteloos zouden zijn als de rafels uit zijn mouwen zouden hangen en hij niet een mooie hoed had om tijdens de vele buigingen af te nemen. Hij had zich willen ontwikkelen tot een ijverige modieuze duizendpoot die over alles zou kunnen meepraten. Zo had hij de afgelopen jaren de stad heel goed leren kennen.

Het Binnenhof was onder de vorige stadhouder Frederik Hendrik sterk gemoderniseerd en uitgebreid. Hij had zich gelukkig geprezen dat hij zo te midden van de 'allerrijksten' en 'allerbelangrijksten' woonde. Hij had door zijn familie en zijn werk als advocaat contacten gekregen met de notabelen van de stad. Hij had hen samen met zijn leermeester regelmatig bezocht in hun imposante residenties aan de Lange Voorhout en de Kneuterdijk. Ook had hij admiraal Maarten Harpertzoon Tromp leren kennen die een prachtige woning bezit aan het Stadhoudersplein, aan de oostkant van het Binnenhof. Vanwege de aanwezigheid van 'het Hof' was de concurrentie in de residentie groot geweest. Hij realiseerde zich dat hij door zijn vele relaties, ijver, integriteit en zijn zakelijke inzichten tot voor kort steeds vaker voor allerlei klussen was benaderd. Naast de vele adviezen en pleitnota's, had hij ambtelijke aanvragen opgesteld, aktes verstrekt en vertalingen verzorgd voor publieke ambtsdragers. Hij had zich, publiekelijk, nooit een standpunt aangematigd over de inhoud van de diverse stukken. Dat behoorde immers niet tot zijn taak. Niet dat hij politiek doof en blind is geweest. Nee, dat niet. Daar

had ook zijn leermeester wel voor gezorgd met zijn bijzondere afwijkende politieke denkbeelden, welke hij niet onder stoelen of banken had gestoken. Hij moet in zichzelf grinniken als hij terug denkt aan de opmerking die zijn leermeester eens maakte over de Oranjes waarbij hij de prinsen van Oranje vergeleek met de vroegere Romeinse keizers. “Alles is in ’s Gravenhage gericht op de Oranjes,” had hij gezegd. “De groei van de macht van de stadhouder moet gestopt worden,” zo had hij zijn standpunt verduidelijkt. Aan tafel had hij een keer emotioneel uitgeroepen dat “het stadhouderschap steeds meer een familiebezit lijkt te worden dan een functie.” Daaraan had hij toegevoegd, “dat het er steeds meer op lijkt dat de Oranjes het absolute koningschap aan het nastreven waren.” Hij kan zich nog voor de geest halen dat hij toen had gevraagd waar dat dan uit blijkt. Zijn leermeester had toen als voorbeeld ‘het Huis Ten Bosch’ genoemd. Hij vertelde dat de weduwe van de vorige stadhouder, Amalia van Solms, het gebouw heeft ingericht als een mausoleum ter ere van haar echtgenoot. Schamper had hij opgemerkt: “Wat als grote attractie wordt gezien, is de rijk gedecoreerde Oranjezaal, een ruime hal die door de ramen rondom en in de koepel door het daglicht wordt verlicht. Vanaf de vloer tot aan het gewelf zijn schilderijen te zien met als titel ‘Frederik Hendrik als triomfator op zijn zegekar,’ en ‘de Nederlandse Maagd die Frederik Hendrik het opperbevel aan biedt.’ Op alle wanden is ‘de stedendwinger’ aanwezig in heldhaftige poses ondermeer in de uitrusting van een Romeins veldheer.”

Hij had het ook gezien en stilzwijgend had hij de mening van zijn leermeester gedeeld, maar nooit publiekelijk laten blijken dat hij de zienswijze van hem deelde. Totdat op 30 juli zijn vader was gearresteerd. Die arrestatie had hem losgerukt uit zijn onverschilligheid met betrekking tot politieke zaken. Dordrecht was er een groot voorstander van geweest om het Staatse leger, nu de oorlogsdreiging na de ‘Vrede van Munster’ gering was, in te krimpen. Zijn vader had zitting gehad in een commissie die zich boog over de bezuinigingen op het leger. In die functie was zijn vader in botsing gekomen met prins Willem II. Een prins die weliswaar stadhouder was maar zich steeds meer als een absoluut vorst ging gedragen. Toen de Staten een groot deel van het leger, zonder goedkeuring van de prins, hadden afgedankt, had de prins alles in het werk gesteld om zijn zienswijze door te drukken. Toen de prins het stadsbestuur, ‘de Oudraad van Dordrecht’ had bezocht, was het tot ernstige beschuldigingen over en weer gekomen en had zijn vader het nodige tegengas gegeven, waardoor de vergadering vroegtijdig was afgebroken. Dordrecht was als eerste stad door de prins en zijn ongelooflijk grote gevolg van vierhonderd man bezocht, maar ook andere steden die het standpunt van Dordrecht deelden en die lid waren van de Staten van Holland, waren door de prins benaderd en bezocht. De meeste steden waren op hun standpunt blijven staan. Toen had de prins naar drastischer maatregelen gegrepen zonder de Staten daarover te informeren. In het geheim had hij zijn neef Willem Frederik van Nassau-Dietz een leger laten formeren waarmee deze tegen de stad Amsterdam was opgetrokken. Zijn vader was in opdracht van de prins samen met een aantal prominente regenten uit andere steden opgepakt en gevangen gezet in slot Loe-

vestein. Toen het Oranje gezinde publiek in 's Gravenhage van de arrestatie had gehoord was er een opgetogen menigte naar het Binnenhof getrokken om de stadhouder steun te betuigen. Zijn vader had het onderspit moeten delven en had zijn ontslag moeten vragen. Tussen de Staten van Holland en de prins was uiteindelijk een overeenkomst gesloten en zijn vader en de andere regenten waren weer op vrije voeten gekomen. Het had er naar uit gezien dat zijn familie geen kans meer maakte op een functie binnen het bestuur van de republiek. Hij had zich bij die gedachte neergelegd omdat hij bij zijn leermeester een goede carrière had kunnen maken als advocaat.

Dat alles was plotseling veranderd toen de stadhouder op 6 november aan de pokken overleed. Toen de stadhouder was overleden hadden de Staten van Holland besloten zo spoedig mogelijk hun eigen mensen op belangrijk politieke en bestuurlijke posten te plaatsen. Nu die machtsfactor plotseling was weggefallen en er geen angst meer hoefde te zijn voor conflicten met de Oranjes, had het bestuur van Dordrecht zijn vader verzocht om zich weer beschikbaar te stellen voor een bestuursfunctie.

Hij glimlacht als hij daar aan terug denkt. Zijn vader had vriendelijk bedankt, maar hen verwezen naar zijn broer Cornelis en hem. Vader had niet zoveel interesse meer om het voortouw in politieke en bestuurlijke kwesties op zich te nemen. Daarna was plotseling één van de Dordtse pensionarissen benoemd als griffier van de Staten Generaal en middels zijn vader was hem officieel verzocht hem op te volgen als 'Pensionaris van Dordrecht.' Enerzijds omdat, volgens het stadbestuur, dit de familie de Witt toekwam, maar anderzijds omdat hij op de hoogte was van wat er zich in de residentie afspeelde. Zijn vader en broer hadden hem overgehaald de functie te aanvaarden. Dat was niet nodig geweest want hij had zich ook wel gerealiseerd dat dit een prachtige carrièrekans zou zijn. Hij had dus niet lang hoeven nadenken en hij had ja gezegd. Op 21 december was hij beëdigd. Al op 22 december had hij formeel zijn intrek genomen in het 'Dordrechtse logement' aan de Vijverberg, tegenover de Hofvijver en het Binnenhof. Zijn leermeester had enthousiast gereageerd op zijn benoeming en hem de nodige faciliteiten verstrekt om de verhuizing vanuit de Nieuwstraat naar zijn ambtswoning zo snel mogelijk te realiseren.

Al op de eerste dag dat hij op kantoor had gezeten was hij geconfronteerd met allerlei zaken waarin een standpunt moest worden bepaald. Omdat hij niet op eigen gezag maar als vertegenwoordiger van Dordrecht optrad, diende hij zich nauwgezet aan de instructies van het stadbestuur te houden. Hij had kennisgemaakt met de raadpensionaris Jacob Cats en de eerste ontmoeting was zeer prettig verlopen. Hij had vastgesteld dat de heer Cats, naast zijn beroemdheid als volksdichter, een uitstekend rechtsgeleerde was maar worstelde met de ommekeer van de Hollandse politiek. Er moest teveel in korte tijd gebeuren. De raadpensionaris had hem verteld dat hij informatie over hem had ingewonnen en dat hij, tot zijn genoegen, had vastgesteld dat hij, Johan, bekend stond als een kundig en integer jurist en dat hij ook bekend stond om z'n vlotte babbelen, waardoor hij in de praktijk

veel ingewikkelde zaken tot een goede oplossing had weten te brengen. Het was de Raadspensionaris, zo had hij hem verteld, ook ter ore gekomen dat hij een man was van lange werkdagen en dat hij een graag geziene gast was bij de heren regenten en buitenlandse ambtsdragers. Hij had hem toevertrouwd dat hij niet blij was met de taken die hij te verrichten had en op zoek was naar een kundig en integer persoon die hem zou kunnen waarnemen bij sommige zaken en of hij daar zijn gedachten over wilde laten gaan. Hij had gezegd dat hij natuurlijk bereid was om te helpen voor zover dat natuurlijk niet in strijd was met zijn eigen werkzaamheden.

Dat was eergisteren afgesproken en nu liggen er twee dossiers op zijn bureau. Het eerste dossier behandelt de voorbereiding van een bijzondere vergadering van alle leden welke zitting hebben in de Staten die de republiek vormen. Een zeer belangrijke vergadering waarin ondermeer een beslissing moet worden genomen over meest gewenste staatsvorm nu de stadhouder is weggefallen en waarbij een beslissing moet worden genomen over de vraag of die vacante functie nog wel moet worden ingevuld. De leden van de Staten komen voor het eerst bijeen op 18 januari volgend jaar.

Het andere dossier handelt over het pas ingestelde Gemenebest van Engeland. Twee ingewikkelde zaken waarvan de raadspensionaris had gevraagd daar eens naar te willen kijken. Feitelijk gaat het eerste dossier over het 'toekomstige bestuur van de republiek'. En het andere dossier over het beschermen van de handelsbelangen, waarvan de raadspensionaris had gezegd dat de regering van Olivier Cromwell een regelrecht gevaar is voor die belangen.

De laatste tijd was het aantal overvallen op Hollandse schepen door kapers onrustbarend gestegen. Daarbij waren ook de activiteiten van de Engelse oorlogsvloot opgevoerd. Er waren geruchten dat de regering van de republiek Cromwell handelsbeperkingen wil gaan opleggen wat zeer nadelig zou kunnen uitpakken voor de Hollandse belangen.

Het eerste dossier vindt Johan uiterst interessant omdat de nieuwe staatsvorm afrekenet met allerlei privileges van de heersende adel. Er wordt veel meer gekeken naar bekwaamheid van leidinggevendenden. Voor zichzelf heeft hij bedacht dat dit mogelijk een blauwdruk zou kunnen zijn voor een toekomstige Hollandse staat. Voor de toekomst zou het belangrijk zijn dat afgerekend wordt met de gedragslijn dat niet de geboorte bepaalt of men in aanmerking komt voor belangrijke functies maar de feitelijke geschiktheid. Zijn praktische zienswijze past geheel bij dat uitgangspunt. Het zou veel problemen kunnen oplossen.

Het tweede dossier handelt over de aanvallen en het in beslag nemen van Hollandse schepen. Hoewel de Staten de mening zijn toegedaan dat dit vooral het werk is van Duinkerker- en Zeeuwse kapers zijn er ook hardnekkige geruchten dat de Engelsen hier achter kunnen zitten. De parlementariërs in Engeland zijn druk bezig hun oorlogsvloot te reorganiseren. Uit verkregen informatie is hem bovendien gebleken dat zij een programma hebben gestart dat voorziet in de bouw van grote, sterke en goed bemande oorlogsschepen. En, beslist niet onbelangrijk, er is

slechts sprake van één verantwoordelijke en uitvoerende admiraliteit. Hoe anders ligt dat hier, verzucht hij. Alle macht ligt bij de gewesten en de grote steden die onderling concurreren, waardoor concrete besluitvorming nauwelijks tot stand kan komen.

Londen 31 december 1650

In een vergaderzaal op de tweede etage van een statig pand aan de Leadenhall Street, in het centrum van Londen, tracht directeur Henri Sparkes van de 'East India Company,' kortweg de EIC genoemd, een einde te maken aan de vergadering van de aandeelhouders van de 'Company of Merchants Adventures van Londen.' Aan tafel zitten de belangrijkste kooplieden uit York, Norwich, Exeter, Ipswich, New Castle en Hull. Exporteurs van ondermeer Engels onbewerkt laken.

Op de agenda van deze laatste vergadering in het jaar zijn drie punten aan de orde geweest. Als eerste is de bescherming van de eigen binnenlandse markt besproken. Een dicht effen geweven doek, gemaakt van wol, afkomstig uit Holland, dreigt de lokale markten en de winstmarge van de handelaren te verstoren. Uitvoerig zijn de mogelijkheden besproken om deze dreiging het hoofd te bieden.

Een van de plannen is om de industriële bewerking van lakensoorten meer zelf ter hand te nemen hetgeen wellicht tot kostenreductie zou kunnen leiden. Nu wordt het laken vaak onbewerkt uitgevoerd, in de 'Lage Landen' behandeld en na op kleur en kwaliteit te zijn afgewerkt weer geïmporteerd.

Een tweede punt was het in stand houden van de uitvoer van wol uit Zuid Engeland naar de Hollandse republiek. Veel gevluchte Vlamingen hebben zich gevestigd in Gouda en zijn daar de concurrentie aangegaan met de lakenindustrie in Leiden. De lakensoort die in Leiden wordt geproduceerd staat in Europa hoog aangeschreven. De kwaliteit wordt streng bewaakt. In Gouda produceren de Vlamingen nu een lichtere kwaliteit laken dat goedkoop is en waarvoor zij een markt hebben gevonden in Zuid Europa. Een probleem is dat zij dit laken nu ook in Engeland willen invoeren wat een ernstige verstoring in de markt zou kunnen betekenen.

Het derde punt dat uitvoerig is besproken, is de verdere uitbouw van de Oost Indische Compagnie en de vestiging van meer handelsposten in India. De ontwikkelingen daar zijn zeer positief. Inmiddels zijn zo'n achthonderd ondernemende en invloedrijke zakenlieden bij de Company aangesloten. Twee forten zijn gebouwd. Fort William in Bengalen en Fort St. George in Madras. Inmiddels zijn er drieëntwintig factorijen gerealiseerd. Om het een en ander verder te kunnen uitbouwen is het aantrekken van nog meer aandeelhouders gewenst. Veel leden van de Company of Merchants hebben inmiddels aandelen in de EIC en hopen daarmee de verliezen te kunnen opvangen van de Europese markt.

Een tafelbel klinkt nadrukkelijk. "Mijnheer Roberts, ik wil u verzoeken weer te gaan zitten." De aangesprokene kijkt de directeur, die de bel heeft geluid, met een geïrriteerde gelaatsuitdrukking aan. "Mijnheer Sparks, ik vind dat er een duidelijk

standpunt moet worden ingenomen. U bent één van de directeurs van de EIC. U heeft in deze vergadering óók onomwonden aangegeven dat de Hollanders, door hun monopolie positie, de handel in Azië ernstig belemmeren. U bent het toch met mij eens dat de Hollandse republiek ons het leven erg moeilijk maakt door de Schelde af te sluiten en zeer hoge accijns te eisen als onze schepen de Hollandse havens aandoen. Ik zou deze vergadering graag willen afsluiten met de afspraak dat er drastische maatregelen moeten komen. Ik vrees dat er anders voor velen van ons een faillissement dreigt.”

“Mijnheer Roberts,” reageert de voorzitter met een ernstige blik in zijn ogen, “ook mijn lakenhandel ondervindt ernstige concurrentie van de Hollanders. Op velerlei gebied en dan praat ik nog niet over de valuta handel in Amsterdam. Ook in de bestuursvergaderingen van de EIC zijn de problemen met de Hollandse handel uitvoerig aan de orde geweest en u kent het standpunt dat wij innemen. De Hollanders moeten worden gestopt. Laat dat duidelijk zijn. In besprekingen die het college van bestuur met vertegenwoordigers van het ‘Rump Parlement’ hebben gevoerd, is die zorg met kracht overgebracht. Ikzelf heb gesprekken gevoerd met sir Harry Vane en Algernon Sidney, mannen met visie. Respectabele leden van het parlement. Zij hebben mij verzekerd dat het generaal Cromwell maar al te duidelijk is dat de Hollandse Republiek een expansie politiek voert. Er zijn al tal van maatregelen genomen om onze handel met het continent te beschermen. Maar heren, zij hebben mij ook heel duidelijk gemaakt, waarom met de Hollandse republiek zorgvuldig moet worden omgegaan. De Hollandse republiek is volgens de huidige regering een voorbeeld van hoe invulling kan worden gegeven aan een vrije handelsstaat zonder allerlei religieuze beperkingen en invloeden van de lokale adel. De Hollandse republiek is wel een land, nota bene een klein land, dat al jaren overal in de wereld handel voert, ondanks het langdurige conflict met de Spanjaarden. Het zijn bovendien, net als wij, protestanten. Daarnaast is ook hun handel afhankelijk van de zee. Onze landen lijken in vele opzichten veel op elkaar. De strategie van het Rump parlement is er opgericht om tot een hechte samenwerking met de Hollanders te komen. Dat is voor onze beide landen profijtelijk. Maar niet tegen elke prijs, zo is mij nadrukkelijk verzekerd. Het kan niet zo zijn dat zo’n klein land ons domineert. Het Rump parlement beschouwt, om een voorbeeld te noemen, de wateren rond onze kust als Engels grondgebied. Grondgebied wat ons land toebehoort. En voor wat hoort wat. Dat heeft een prijs die de Hollanders zullen moeten betalen. Over hoe die prijs er uit moet gaan zien, moet worden onderhandeld. Dat kunnen aantrekkelijke kortingen en vrijstellingen zijn op het gebied van accijnzen, vergunningen en meer. We zullen geduld moeten hebben en moeten afwachten wat de diplomatie oplevert. Altijd nog verkieselijker dan privileges af te dwingen door middel van een oorlog.”

“Mijnheer Sparks, heeft u enig idee hoe lang wij dat geduld moeten hebben? De bodem van onze financiële middelen komt in zicht,” zegt Charles Escott, een rijke wolhandelaar uit de West Country, die zijn producten betreft van schapenboeren die hun kuddes hebben in de Cotswolds, een uitgebreid weide- en heide ge-

bied. “Mijnheer Escott, u weet dat het parlement haar goedkeuring heeft gehecht aan een uitvoerig bouwprogramma van oorlogsschepen die onze belangen moeten beschermen?” “Dat is mij bekend mijnheer Sparks,” knikt Charles Escott. Ik was laatst bij een van de schepen die in mijn opdracht worden gebouwd op de ‘Blackwall Yard.’ Daar hoorde ik dat er een aantal grote driedekkers op stapel staan bij de Deptford Dockyard. Een flinke investering is dat, als u het mij vraagt. De vraag kwam toen wel bij mij op of dat alleen bedoeld is voor onze defensie.” Henry Sparks glimlacht geheimzinnig. “Laten we dat hopen mijnheer Escott.”

Den Briel, ochtend, 2 januari 1651

Op de eerste dag na de jaarwisseling, is koopman en adviseur van de admiraliteit van Rotterdam en Middelburg, Hendrik Langendoen, op weg naar zijn woning en kantoor aan het Maerlandt in Den Briel.

Het is een druilige en koude winterdag. Eigenlijk had hij een koets willen nemen, maar toen hij vanmiddag, als vertegenwoordiger van de VOC, de commissievergadering van de admiraliteit in het stadhuis had verlaten, was die nergens te bekennen geweest. Och, zo had hij zich bedacht, het is maar tien minuten lopen en hij had geen zin in wachten gehad.

Het was een rumoerige vergadering geweest. Een belangrijk agendapunt vormen de steeds vaker voorkomende incidenten met de Engelse handelsschepen. De VOC kamers- van Rotterdam en Middelburg hebben gezamenlijk grote belangen opgebouwd op Java en het eiland Ceylon, omdat de handel in thee en specerijen inmiddels sterk is toegenomen. De informatie van Willem Breughel was zeer waardevol geweest. De man had natuurlijk een enorm risico gelopen om via het Kanaal en de Vlaamse kust thuis te zeilen. Het schip was zwaar beladen geweest en een gemakkelijke prooi voor kapers die gewoonlijk bij de ingang van het Kanaal op de loer liggen.

Aan de andere kant, als zijn schipper ‘achterom’ was gevaren, om Schotland heen, was dat volkomen te rechtvaardigen geweest. Het is een bekend gegeven dat re-tourschepen willens en wetens gebruik maken van het kanaal St. George en tussen Engeland en Ierland doorzeilen om dan daar in de havens te blijven liggen. Dat alles om zogenaamd kaperschepen te ontlopen maar in werkelijkheid om hun eigen handel te verkopen.

Door de verschillende Kamers wordt op alle mogelijke manieren geprobeerd deze handel tegen te gaan. Het is op alle schepen die in dienst van de VOC varen verboden sluikhandel te bedrijven. Schippers, maar ook kapiteins op de Staatse vloot, nemen voortdurend handelsgoederen mee voor eigen of andermans rekening. Bij aankomst op de rede worden de schepen streng gecontroleerd. Zelfs op zee worden de schepen soms gecontroleerd. Het is bekend dat er bij Schotland ontmoetingen met proviandschepen plaatsvinden waarbij illegale lading wordt overgeladen. Ontmoetingen die soms maanden van te voren zijn gepland. Inmiddels, zo bedenkt hij zich, heb ik zes schepen op Indië varen en twee nieuwe schepen

in aanbouw. In de vergadering zijn de plannen besproken om in het zuiden van Afrika een aanloophaven te realiseren en het plan is dat schepen van de diverse Kamers daar voorraden kunnen inslaan voor zowel de heen- als de terugreis. Er zijn echter diverse conflicten geweest met schepen van Engelse reders.

Sinds de burgeroorlog praktisch in Engeland ten einde is, is de samenwerking tussen Engelse en Hollandse schepen ernstig verslechterd. Hoewel de huidige ankerplaatsen aan de Afrikaanse kust voornamelijk ‘Hollands’ zijn, is het tot op heden de Engelse handelsschepen steeds toegestaan daar te ankeren en voorraden in te slaan. Maar tegenwoordig komen er steeds meer berichten dat de Engelsen zoveel voorraden opeisen dat er tekorten ontstaan voor de Hollandse schepen. Er zijn zelfs alarmerende meldingen dat de Engelsen overwegen de controle over de huidige ankerplaatsen over te nemen. Daarnaast zijn er berichten dat havens aan de Engelse zuidkust Hollandse schepen weigeren te bevoorraden of zodanige prijzen berekenen dat het onbetaalbaar wordt. En dan zijn er nog de problemen met de Algerijnse zeerovers en berichten over Duinkerker kapers die de Hollandse schepen belagen bij hun thuisvaart.

Hendrik heeft tot dusver nog geen slechte berichten ontvangen. Zijn schepen zijn goed bewapend. Maar toch, zo heeft hij zich bedacht, is het een feit dat er een zorgelijke situatie aan het ontstaan is.

Hij bereikt zijn kantoor, een statig koopmanshuis, steekt zijn sleutel in de voordeur, opent deze en stapt de hoge gang in. Zijn klerk komt haastig uit de voorkamer om de natte jas en hoed van Hendrik aan te pakken. Hij schudt zijn hoofd als hij de natte kleren aanpakt. Hendrik schiet in de lach om de verwijtende en tegelijk zorgelijke blik van zijn klerk. “Nou Pieter, van een beetje nattigheid krijg ik niks hoor.” “Mijnheer had een koets moeten nemen,” zegt deze met een verontwaardigd gezicht. “Er zit kou in de lucht en dat zit in je voordat je het weet.”

Hendrik stelt de zorg van zijn klerk op prijs. Hij weet dat zijn klerk gelijk heeft. Hij is nog maar enkele maanden hersteld van een flinke longontsteking. “Pieter,” zo vraagt hij, “heb je nog iets van Lutjens?” “Ja Patroon, hij zou aan het begin van de middag langs komen.” “Mooi,” mompelt Hendrik. Zijn contacten met Lutjens zijn waardevol, zo bedenkt hij zich. Weliswaar geen actief militair meer, maar door zijn goede kontakten met de militaire staf van de ‘Staten van Holland’ is hij heel goed op de hoogte van de actuele zaken die er spelen. Hij beschikt daardoor vaak over informatie die voor hem van belang kan zijn. Zijn schip, ‘Het Gouden Paard,’ ligt zeilklaar op de rede van Hellevoetsluis. Aan boord is een lading kaas welke naar Londen in Engeland moet worden vervoerd. Voor de terugreis heeft zijn agent een lading wol. Het wachten is op een gunstige wind. Maar er is meer. Lutjens heeft hem verteld dat de Staten van Holland bezig zijn informatie in te winnen over de activiteiten van de Engelsen met betrekking tot de Hollandse handel. Er zou bovendien sprake zijn om de opgelegde oorlogsschepen weer in dienst te stellen maar ook wordt er gesproken over het huren van handelsschepen. Wellicht met een ruime compensatie, waardoor het hem mogelijk zou kunnen worden gemaakt meer schepen te laten bouwen. Daar zouden de Staten wel voorwaarden aan verbinden, maar toch...

Op het zelfde moment is Lutjens in het Landshuis in Hellevoetsluis bezig zijn les aan het afronden. Na het afsluiten van zijn actieve militaire carrière is hij daar, met hulp van andere (ex) legerofficieren, een militair trainingskamp gestart. Oudere kinderen uit Den Briel en Rotterdam van de meer welgestelden burgers worden geschoold in diverse vakken op militair strategisch gebied. Maar ook in Hellevoetsluis gelegerde militairen maken van zijn diensten gebruik. Het groepje jonge mannen, welke hij nu les geeft, bestaat uit zes leerlingen die net een opdracht hebben gemaakt. Het vertalen van een gedeelte uit een Engels boek naar het Nederlands.

“Tomas, wil jij mij nog even helpen met het opbergen van de boeken en de kaarten.” “Ja mijnheer,” zegt Tomas, een jonge forse man met brede schouders en lang blond krullend haar dat in een staart is gebonden en bij iedere beweging over zijn rug heen en weer zwaait. Hij zet zijn tas met boeken achter de lessenaar van Lutjes en loopt naar voren.

Lutjes loopt naar de toegangsdeur van het klaslokaal. Hij kijkt nog even naar buiten voordat hij de deur sluit en loopt dan naar zijn lessenaar om daar zijn eigen boeken in zijn tas te stoppen. Terwijl hij daar mee bezig is kijkt hij hoe Tomas de door de andere leerlingen gebruikte boeken en materialen in de kast zet.

In gedachten denkt hij terug aan het ontstaan van de vriendschap met de vader van Tomas. Een man die hem weer een doel in zijn leven had gegeven toen hij als oorlogsinvaliden aan boord van het schip van de vader van Tomas in 1644 terugkeerde uit Vlaanderen. Tijdens de campagne van stadhouder prins Frederik Hendrik, waarbij de plaatsen Hulst en Sas van Gent op de Spanjaarden zijn veroverd, was hij een toevalstreffer door een kanonskogel zijn linkerbeen verbrijzeld. Met alleen zijn soldij, een invaliditeitspremie, een klein bedrag uit de opbrengst van de verkoop van zijn compagnie en een aanbevelingsbrief van de Prins, was hij op goed geluk aan boord gestapt van het beurtschip van Hidde Heuseveldt. Een beurtschipper die goederen en passagiers van en naar havensteden in Vlaanderen, Zeeland en Holland vervoert. Hij had toen geen idee gehad wat te doen. Zijn leven was het dienen van de Prins in het leger geweest, waarbij hij zijn eigen compagnie had gehad.

Hij had zich in de loop der jaren als expert ontwikkeld in het gebruik van allerlei wapens. Omdat hij uitstekend Frans, Spaans en Engels spreekt was hij op verzoek van de Prins belast geweest met het trainen van nieuwe officieren. Daarnaast had hij de Prins, als adviseur, vergezeld bij talloze onderhandelingen. Het had bijna direct geklikt met Hidde. Bij aankomst in Hellevoetsluis was hij als gast opgenomen. Hij en zijn vrouw Gerdina behoren niet tot de armsten van Hellevoetsluis. Samen hebben zij een groot gezin voortgebracht van acht kinderen. Vijf meisjes en drie jongens, waarvan Tomas de oudste is. Er moeten dus vele monden worden gevoed en een mond meer of minder maakt voor de familie Heuseveldt niets uit.

De vriendschap met Hidde had hem geen windeieren gelegd. Tot zijn verbazing bleek dat Hidde als zelfstandig beurtschipper niet slecht boerde. Inmiddels heeft dat geresulteerd in het verkrijgen van een pakhuis en een groot, van steen opge-

bouwd, huis. Beiden zijn eigendom. Het woonhuis staat pal tegen de muur van het soldatenlogement en het admiraliteitsgebouw en dicht bij het Landshuis. Een geweldige locatie bleek later toen hij zijn plannen realiseerde. Het houten gebouw diende aanvankelijk uitsluitend als kantoor en logeergelegenheid voor de gedeputeerde van het gewest die toezicht moest houden op de haven en als kantoor voor de militaire commandant. Daarnaast werd het gebruikt voor ontvangsten en vergaderingen.

Met behulp van Hidde, die ook een invloedrijk man bleek te zijn, was hem in Hellevoetsluis de mogelijkheid geboden een trainingskamp, met goedkeuring van de lokale commandant, naar Frans voorbeeld op te richten. Daarbij mocht gebruik worden gemaakt van de ruimten in 's Landshuis en ook mocht gebruik worden gemaakt van het exercitieveld.

Het trainingskamp bleek al snel een schot in de roos te zijn. Lutjens glimlacht omdat zijn trainingskamp inmiddels door zo'n vijftientig jongeren en een kleine veertig dienstdoende militairen wordt bezocht. Bij de start van het trainingskamp werd de eerste tijd gebruikt gemaakt van 's Landshuis.

De laatste jaren is Hellevoetsluis snel gegroeid omdat de Maasmond aan het veranderen is. Steeds meer schepen komen via het Goereese gat op de rede van Hellevoetsluis ankeren en er zijn steeds meer walfaciliteiten nodig. Hidde en Lutjens waren tot de conclusie gekomen dat Hellevoetsluis een steeds belangrijker rol zou gaan spelen als haven.

Ook vlootvoogd Tromp wordt steeds vaker in de haven gezien omdat zijn oorlogsschepen van daaruit patrouilles in de richting van de Hollandse en Vlaamse kust onderhouden. Het gevolg is inmiddels dat het aantal huizen, loods en pakhuisen op de Oost- en Westkade rond de sluis sterk wordt uitgebreid. Ook het trainingskamp heeft het afgelopen jaar een eigen nieuw gebouw gekregen omdat het 's Landshuis enerzijds te klein werd maar anderzijds ook steeds meer voor officiële andere taken wordt gebruikt.

Inmiddels zijn er in het stadje een aantal herbergen en smederijen en ook is een kleine scheepshelling gerealiseerd die direct achter de sluis ligt. Aan de Oostkade is inmiddels een admiraliteitsmagazijn ingericht. Dat voor de haven in de toekomst een belangrijke rol is weggelegd blijkt wel uit het feit dat korte tijd geleden een scheepskulck in gebruik is genomen. Daarin kunnen schepen op hun kant worden gelegd (kielen) om bodemdelen te repareren en met teer (pek) te behandelen tegen rottingsverschijnselen. De Vereenigde Oostindische Compagnie (V.O.C.) heeft nog niet zo lang geleden een kleine werf in gebruik genomen.

Lutjens doet zijn tas dicht en bedenkt dat Tomas bijzonder veel op zijn vader lijkt. Ook de vader van Tomas is een grote brede man, getekend door de zee wat te zien is aan zijn grove met eelt bedekte handen en gebruint gezicht dat leerachtig aandoet door de invloed van de zon en het zeewater. Ze hebben beiden hetzelfde lange lichtblonde haar. De vader van Tomas is behalve beurtvaarder ook zeeloods in Hellevoetsluis.

